

Abszurd színház

Lapszámunk 1., 4–8., 10., 11., 13–15., 17., 18. oldalait Sipos Sándor munkáival illusztráltuk.

MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA

Vegyen mély levegőt és indítsa újra gépét

„Régi” szerkesztőségi vicc ez: írjak egy metamodern vezércikket, legalább én tekintsek bizakodóan a jövőbe, ha már erről szólna a dolog. Elvégre ez a metamodernisták feladata, addig forgolódnak ironia és komolyság között, amíg valami biztató sül ki a dologból, akkor legalább joggal bírálhatják őket, hogy megint milyen naivak.

Bevallom, nekem is nehéz reménykedően a jövőbe tekinteni. Sorra hullanak a képzőművészet, irodalom, zene és filmművészet nagyjai, barátok és barátaik, intézmények, irodalmi lapok. Most épp Marius Tabacu egy fordítását olvasom, akivel először és utoljára „virtuálisan” találkoztam a Kolozsvári Magyar Napokon. Ugyanakkor láttam utoljára Szócs Gézát is, és azóta ajánlja a Facebook, hogy jelöljem ismerősnek Bogdán Lászlót. Sorolhatnám még; a tavalyi év sokunk számára leginkább elmulasztott lehetőségekből és búcsúkból állt. Ha mást nem, azt megtanultam, hogy nem engedhetem meg magamnak a halogatás kiváltságát. Ma már nem.

Nehéz ilyen mostoha körülmények között metamodernizálni, közben pedig elengedhetetlen, hisz épp ezek a körülmények teremtették meg az igényt rá. Balázs Imre József egyik kritikájában a review-műfajt idézve humorosan megjegyzi: a metamodernizmus fogalma ugyan ígéretes, de egyelőre nem működik hatékonyan, „néha új-

ra kellett indítani”.¹ Sokak számára valóban idegen fogalom ez, amelyet rendszerint ugyanazon kifejezések mentén határoznak meg (oszilláció, autenticizmus, felelősségvállalás). Egyszerre értjük is, meg nem is. Valóban, fejlesztésre szorul a metamodernről való értekezés bugos rendszerre, kevés újévi fogadalmaim egyike ezen dolgozni. Mégis, ahogy a metamodern is, néha kifejezetten hasznos újraindítani mindazt, amit hinni vagy remélni véltünk az irodalomról, kultúráról, ideákról. Frissíteni a már meglévő állományokat, újakat teremteni. Másképp nem tekinthetünk bizakodóan a jövőbe, és nem fogjuk meghaladni sem a posztmodernt, sem ezt az elátkozottnak gondolt 2020-at.

Hosszú folyamat ez, a gépek lassan tanulnak, az ember még lassabban. Nyugodjon meg, a hiba nem az ön készülékében van, a hiba mindannyiunké: minden gép eredendően hibás, épp ezért eredendően javítható. Talán az ember is. Vegyünk mély levegőt és nyomjuk meg a reset-gombot. Néha segít.

Jegyzet

¹ Balázs Imre József: *Kétfele bontott kritika, avagy mit irt volna a címtelen földről a Booking.com és a Quart.hu*. Alföldonline, 2020.12.08. <http://alfoldonline.hu/2020/12/ketfele-bontott-kritika/>

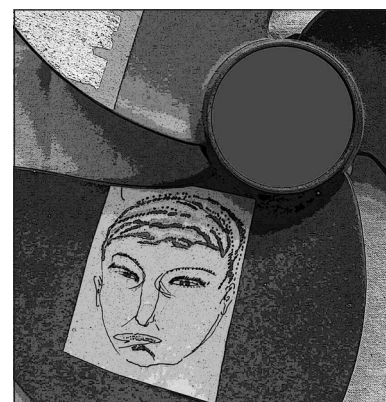
Ami a történet által megmutatkozni vágyik

BESZÉLGETÉS
BALÁZS K. ATTILÁVAL /2

Vörös István

VERSEI /8

Traian T. Coșovei

VERSEI /14

Ami a történet által megmutatkozni vágyik

Beszélgetés Balázs K. Attila költő-íróval

Fotó: Dimény H. Árpád

– Kezdjük talán a legújabbal: az év elején prózaköteted jelent meg, s bár a könyvet mondhatni elsodorta a pandémia, az itt van, itt terpeszkedik, mint egy homokóriás. Kisprózák vannak benne, melyek azonban végtére is összeállnak valami egésszé. Mi fogja össze ezeket a szövegeket: a homokóriás?

– Amiképpen ez a világjárvány is egyféle széthullás előérzetét hozza, úgy a járvány légüres terében megjelent *Homokóriás* tulajdonképpen a széthullás könyve. Egy család, egy bármilyen család széthullásának mozaikszerű története, amely egy pontból, a családfő halálának pillanatából gyűrűzik szét, ennek a pontnak a tükrében nyer formát. A szilánkok összetetriszézése persze az olvasóval folytatott párbeszéd, játék része.

A kötet azoknak a kérdéseknek a visszhangja, lenyomata, amelyek nyugtalanítottak az elmúlt időszakban. Hogy töltek-e elég időt azokkal, akiket szerettek. Hogy mennyire jó dolog, hogy tanúja lehetek gyermekeim eszmélésének, és hogy végig kell gondolnom ennek az ellenpólusát. Mi is lehetne más célja az írásnak, ezeknek a novelláknak, mint hogy számot adjanak alkotójuk helyzetéről, és hogy a belőlük átszivárgó sejtéseket megosszam azokkal, akik veszik a fáradságot, hogy kinyissák ezt a könyvet. Mindannyian

egy-egy épülő homokóriás derengésében létezőnk.

A novellák nem egy lineáris időrend szerint követik egymást, a különböző epizódok, emlékképek, történetek, töredékek lassan, mozaikként állnak össze, nem egy hagyományos kronológia rendezője szerint; az ismétlődve felbukkanó tárgyak, utalások létesítenek kapcsolatot a látszólag rokonságot nem mutató szövegek között is. Mindezek mellett az írások persze magukban, egyenként is lezárt egységeket alkotnak, ám a befejezetlenség érzete ott bujkál minden történet árnyékában.

A könyv végső soron egy statikus állapotot örökít meg, az apa temetésének pillanatát. Ebből a fókuszpontból történnek kimozdulások a múltba és a jövőbe az egyes szereplők – többek közt az apafigura – gondolatai, narratívái alapján. A játék része megtalálni a jelen időt a novellák, rövid szövegek között. Látszólag egyik írás sem emelkedik a többi fölé-elé, a rejtett kronológiai rendezés egyedül arra irányul, hogy az információdarabkák sorra álljanak össze az olvasóban, kimerevítve a status quót. Egyes részletek homályban maradnak, például az apa halálának körülményei, a következtetések az olvasóra vannak bízva, viszont az itt-ott elszórt kapaszkodók segítenek kitölteni a hiátusokat.

BALÁZS K. ATTILA

1973-ban született Baróton, jelenleg – több év nagyvárosi létezés után – Székelykeresztúron él. Volt kertrendező munkás, takarító, dolgozott ásványvízgyárban, hűtőgyárban, volt mérnök, fordító, tolmács, kürtöskalácsgyáros, Londonban középiskolai matematikatanár, tanított angolt, karatézott hosszú éveken át (ennek kapcsán a 2011-es japán földrengés és szökőár Tokióban érte), tíz éve siklóernyőzik, három gyermek apja. Elektromos kerítések szerel, vadasparkot létesít, autóalkatrészekkel kereskedik. Ezek mellett ír és olvas. Kötetei: *Vizuáliák* (vers, 2009); *A zöld fotel lakója* (próza, 2013); *Homokóriás* (próza, 2019).

– Korábbi prózaköteted, a 2013-ban megjelent *A zöld fotel lakója* szintén töredékekből épít fel egy totális világot. A fragmentáltság élménye ennyire meghatározó számodra, hogy sajátos műfajoddá vált?

– Egyféle alvajáró szendergésben telnek a mindennapok, a világba bámulás gyakorló híve vagyok én is. Tudom viszont, hogy a látszó, egyszerű és érthető világ mögött a homályban valahol egy vasgolyó gurul. Az írás nagyjából olyan, mint fémdetektorral járni a napok derengésében, és keresni, kitapogatni valahogyan azt a szinte kitapinthatatlant, és megtalálni azt a nyelvet, ahol a szavak rácsa mögött érezhető ennek a tömegnek a jelenléte. Ez persze nem egy aktív keresés, csak nyitott szemmel való, érzékeny létezés. És a pillanat, amikor a felszín megnyílik egy másodpercre, teljesen szeszélyes és váratlan.

Mondok egy példát. Füstölögve szedem a játékokat a szobában, három gyerek után úgy néz ki a hely, mintha kézigránát csapódott volna be. Más dolgom is lenne. Épp máshol kellene legyek. Dühös vagyok a gyerekekre és magamra. Az egész szituációra. Amíg a játékok után hajlogatok, egyszer csak valami megreccsen a hátam mögött, és amint lehajlok egy újabb játékért, úgy érzem, mintha éppen abban a pillanatban a testem magasságában egy fegyver suhogna át. Egy kisbalta. Egy dárda. Valami éles. Felegyenesedek, megfordulok, persze senki sehol. Rádöbbenek, hogy ez a gyerekjátékok utáni hajlongás mentett meg valamitől, ami épp megtörtént, vagy éppen történik, hagyok csapot-papot, indulok lejegyezni azt a néhány szót, mondatot, ami bennem kavargó, amelyek mögött már érezni azt a sötét magot, amiért talán érdemes lesz lenyúlni. Én enélkül szinte képtelen vagyok bármit is írni. Azt a nyelvet keresem, amellyel minél egyszerűbben és minél pontosabban, megrázóbban a közlébe lehet kerülni annak a bizonyos megsejtett vidéknek, amelynek teréből ezek a pillanatok idetalálnak.

Így jönnek létre a fragmentumok, töredékek. Az aztán egy újabb játék része, hogy a sok kis fragmentumot hogyan szervezem egy összefüggéseket mutató egésszé. Ez már utólag inkább kőművesmunka, ha nem is teljesen az. Egy könyv ne legyen egymás mellé dobált novellák kupaca csupán.

– Az irodalomba kissé megkésve érkezél, debütököteted, a *Vizuáliák* című lírakötet 2009-ben jelent meg, amikor már harmincöt körül jártál. Az elektromérnöki után végeztél el a bölcsészkart: lassan találtad meg önmagadat, a neked leginkább megfelelő pályát?

– Az ember egyrészt mindig elsieti. A kötetek kiadása valószínűleg úgy és annyira legitim, amennyire, mint mérföldkövek léteznek, jelezvén, hol tartasz éppen az útvesztőben. Ha jól emlékszem, az első versszerű töredékeket 1994 környékén vettem papírra, hozzávetőleg harmadéves voltam a mérnökin, ez volt az az év, amikor egyre világosabbá vált számomra, hogy a további út valamilyen művészetben

keresztül vezet. Ebben az időben vettem meg az első gitáromat is. Szenet is vettem, nem fűtőértékét tartva szem előtt, hanem a tény, hogy rajzolni lehet vele. A zene és a rajz hamar zsákutcának bizonyult, habár a mai napig örömet lelem mindkettőben. A filológiát 1996-ban kezdtem el, az első verseim nyomtatásban 2000-ben jelentek meg a *Korunkban*. 27 éves voltam akkor.

Gondolom, az éres alkat kérdése is. Én először jó verseket szerettem volna írni. Irodalmi lapok számára megfelelő volt egyes versek minősége, néhányat antológiába is beválogattak, viszont kötetten nem akartak összeállni. *A zöld fotelt* már sokkal tudatosabban írtam kötetten, mint a *Vizuáliákat*. Ha valamire sokadik olvasás, pihentetés után is azt mondom, hogy ez így jó, akkor van kész. Jelen pillanatban is egy verseskötettel úgymond „vesződöm”, és ahogy az idő telik, nemhogy több, hanem egyre kevesebb vers van benne. De az ember bárhol is forgatja, előbb-utóbb Weöres Sándor gondolatánál lyukad ki: nem tehet mást, mint alárendeli a hallgató bölcsét a beszélő bolondnak. Amíg élünk és szuszogunk, addig sosem vagyunk lekésve semmiről. Na jó, talán egy Everest-támadásról már lekéstem.

– *Miből születik a vers: zenéből? Mitől függ, hogy egy adott témából vers lesz, vagy próza?*

– Ideális esetben a próza is a líra hátravonalán egyensúlyozik. Ami nem felel meg ennek a követelménynek, azt a legszívesebben kivágnám az írásaimból, de sokszor így is túl sűrűnek tetszik a szöveg. A megszokott az üres, a megszokott nem vezet sehova. Ez a váratlan privilégiuma. Ezt kellene hozza a vers. Ahogy a váz születik, már érződik a ritmus: egy zenét hoz magával, vagy csak néhány elnyújtott hangot, valamilyen rezgést, egy szín tapad hozzá, aztán a szavak, akár a higany, elkezdnek a nukleusz köré gurulni. Hosszabb, lüktető mondatok keletkeznek, vagy néhány kristálytisztá szó. Vagy egyik sem. És akkor ott ül a töredék egy folderben a gépen, és várja, hogy kidobják. Vagy legjobb esetben boncasztalra fektessék, és kivágják a közepéből azt a néhány mentésre érdemes szintagmát, képet. Már a nulladik pillanatban elválnak, hogy milyen nyelvet, milyen formát követel magának a mag.

Versék sokkal ritkábban születnek. Anál több a verscsíra, amiből lehet, nem lesz soha semmi. A verssel szemben sokkal kritikusabb és könyörtelenebb vagyok, azt hiszem. Utoljára hozzávetőleg két éve kerültek közlésre verseim, a közeljövőben változni látszik ez a helyzet. Sietni nincs hova. Szeretnék minél érettebb és tisztább könyveket írni, amennyiben lehetséges. Függetlenül attól, hogy két könyv kiadása között mennyi idő telik el. És persze függetlenül attól, hogy épp a próza vagy a vers szólít meg. Vagy épp egy időben mindkettő.

– *Jól gondolom, hogy verseid impreszionisták, olyan értelemben, hogy egy-egy „mágikus” pillanathoz köthetők?*

– Egy lefedett vízfelszín képzelek el, amelyen időről időre egy akkora rés nyílik, hogy a karomat be tudom dugni. Ilyenkor halak vagy bármi fogható után kapkodok. Ha megragadhatok valamit, azt megpróbálom kihúzni azon a keskeny résen. Kisebb-nagyobb sikerrel. Lehet, hogy a felismerhetetlenségig összeroncsolva. A születés pillanata a megragadás pillanata-e, vagy a roncs rekonstrukciójának pillanata? Ha a rekonstruált roncs frissnek, újnak tűnik, olyannak, mint amit egyetlen pillanat szült, akkor tökéletes az illúzió. S ha még életre is kel, arról inkább ne is beszéljünk.

– *Prózáid a tudatfolyamregények hagyományából indulnak ki, de azt a magad szűkszavú módján műveled, olykor balladisztikus tömörséggel. Nevezzük akkor tudatcsermelynek ezt a manírt?*

– Kire ne lett volna nagy hatással Joyce, Proust vagy Virginia Woolf? Hogyan lehetne elfelejteni a *Hullámok* hömpölygő, lüktető mondatait? Létezni lehet a külvilágban, a pusztá cselekedetekben, a párbeszédokban, de hátra lehet dőlni, és el lehet merülni abban a folyamatos áramlásban is, amelyet a külvilág ingerei, jelenségei generálnak a tudatban. Ha egy picit hegyezzük a fülünket, mindjárt meghalljuk magunkban burjánzani ezt a belső monológot vagy tudatfolyamot. Habár a kettő nem ugyanaz, bármennyire is egy kalap alá akarnánk venni őket. Hiszen a belső monológ egyféle logika mentén építkezik, van a gondolatoknak egy rendezett egymásutánisága, csupáncsak hallgatóság nincs, mert nem hangzik el, míg másfelől a tudatfolyam egy csapongó, logikailag rendezetlen narratíva, amely úgy ábrázolja a dolgokat, ahogy azok még látszólag megformálatlanul átfolyanak a kérdéses szereplő tudatának prizmáján. Az író „csupán” egymás mellé fésüli az egymásra torló gondolatfoszlányokat. Én magam inkább a dialógusok, cselekedetek stb. által kiváltott reakciókat jegyzem le, a szereplők belső válaszait a különböző szituációkra. Véleményem szerint ez közelebb áll a belső monológhoz, mint a tudatfolyamhoz. Abban a betűszongásban élek, amit a külvilág a tudatomban ébreszt.

– *Mint szerzőnek, mi jut eszedbe arról, hogy emlékezés?*

– Az emlékezés a Milan Kundera által is emlegetett „einmal ist keinmal” vérfagyasztó bizonytalanságát jelenti elsősorban. Hogy vajon, ami emlékként él benned, az megtörtént-e, megtörténhetett-e? Ha elmondod, akkor talán megtörtént. Vagy talán már nem kell megtörténnie. Vagy azért történik meg, hogy elmondod. Kiválnak a zürzavarból, formát kap. Egyféle rend lesz. Az emlékezés az álmok teréből is bevon epizódokat az ólomszürke valóság szobáiba.

– *Prózádat és verseidet rokonítja, öszszeköti az erőteljes képesség. Nem véletlenül lett a versesköteted címe a *Vizuáliák*; pró-*

záidban is plasztikus leírásokat, gyakorta kameranézópontot kapunk. Hogyan lesz a látvány ereje látomássá?

– A kamera egy külső, objektív nézőpontot képvisel, és ha ott foglal helyet a néző és a kibontakozó történet között, akkor talán elviselhetőbbek a jelenségek hazug dolgai, talán tisztábbá teszi a képet, zártabbá azt a teret, amelyet éppen pásztáz. De ne bízzunk azért túlságosan az objektivitásában. Mert lehet, hogy a kamera-állvány meginog, és a vasszerkezet a több kilogrammos felvevővel ráborul az óvatlan szereplőkre. Másrészt a képek direktben, gyorsan és erőteljesen hatnak, mint a nitroglicerin. Az erőteljes képekből építkező vers vagy próza hírt tud hozni abból a dolgok, jelenségek mögötti világból, ahonnan az egyetlen lehetséges üzenet menthetetlenül sugárzik.

– *Ha irodalomról beszélünk, abban a valóságok felcserélhetők? Írásaidban ugyanis relatív a valóság, talán párhuzamos valóságokról beszélhetünk?*

– Ha folyamatábraként nézzük az életünket, el tudjuk képzelni, az évek során hányféle párhuzamos élet jöhetett volna létre, ha éppen másképp döntünk, mint ahogy tettük abban a megszámlálhatatlanul sok döntési szituációban.

Szilasi László egyik könyvében van egy epizód egy kutyáról, a Molnárék kutyájáról, amelyik egy mozdíthatatlan vastuszkó körül egy láncon lakik és mozog. Lábai alatt a föld egyre tömörül, az állat egyre mélyebben él. Amikor ebbe végül beleőrül, Molnárék agyonütik egy baltával, szereznek és odakötnek a vasdarabhoz egy másik, pontosan ugyanolyan piszkosfehér korcsot. Azt hiszem, ez majdnem mindent elmond a felcserélhetőségről és a bizonyosságról.

– *A Homokóriás utolsó darabja, A 35-ös cella bizonyos tekintetben a sci-fi felé mutat: feszes történetmondás, feszültségnevelés, csattanós végkifejlet. Olvasunk még hasonló írásokat tőled a jövőben, tudatosan nyitva a sci-fi világa felé?*

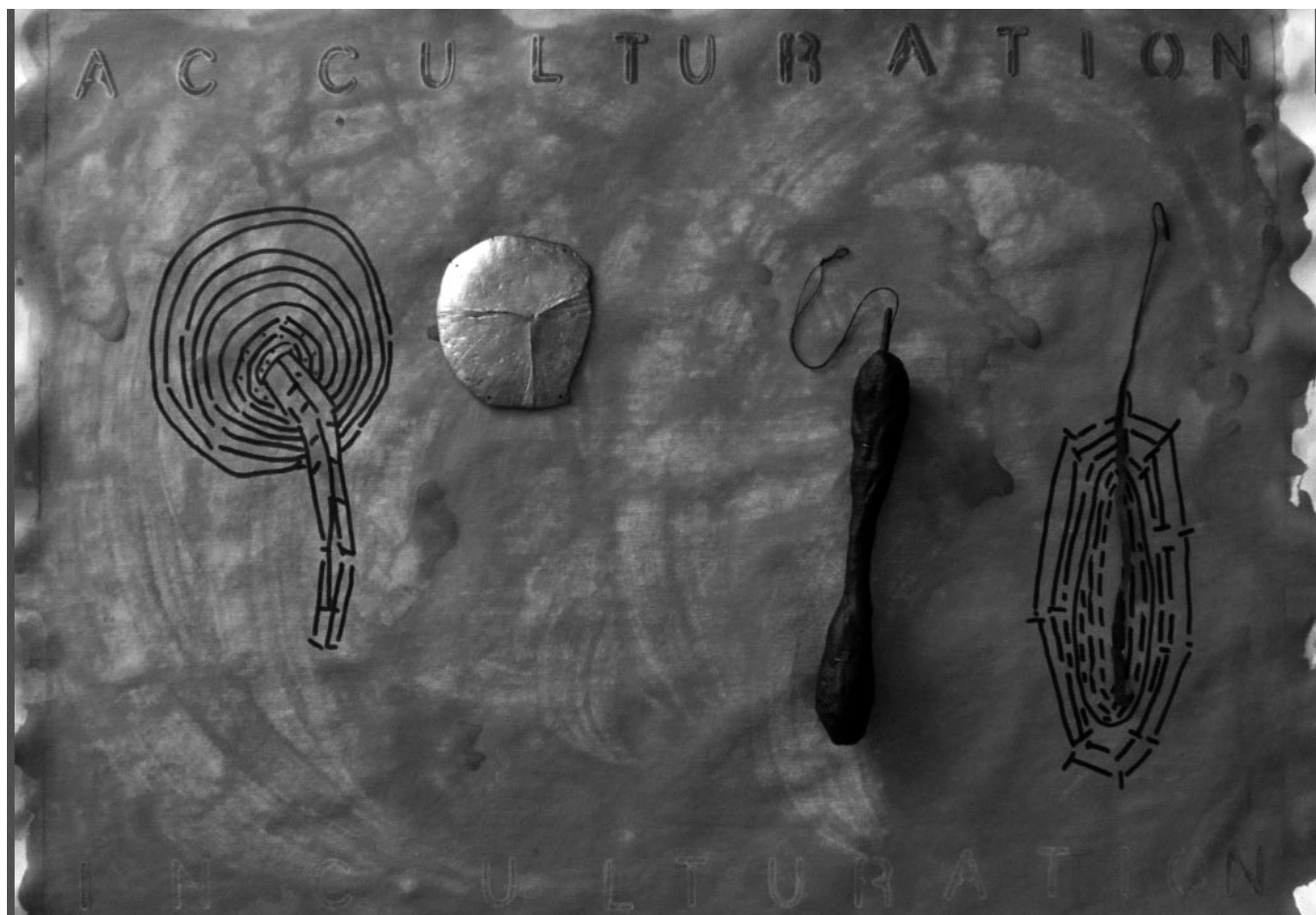
– Gyerekkoromban halomra olvastam a tudományos-fantasztikus novellákat, regényeket, Nemere István a kedvenceim közé tartozott, a *Delfin* könyvek sorozatában is jó néhány könyv megjelent a témában. Csereberéltünk a barátokkal. Gondolatban már neki is álltam sci-fi novellát írni, persze a papírig sosem jutottam el. Ma azt gondolom, hogy a történetnek hihetőnek kell lennie, mert tudjuk, hogy ami megtörténhet, az előbb-utóbb meg is fog történni. Legalább egyszer. De minimum legyen elképzelhető, és így mindegy, hogy a múltban játszódik-e vagy a jövőben. Végso soron szinte a történet sem lényeges. Legalábbis nem abban a mértékben, mint a *Delfin* könyvek idején. A lényeges az, ami a történet által megmutatkozni vágyik. Ebben a kontextusban szinte biztos, hogy a jövőben sem zárkozom el a sci-fitől.

ZSIDÓ FERENC

Tudhattam volna

Már egy ideje nem jártunk arrafelé.
A darazsak fészket építettek a verandán,
pontosan a hátsó bejáratnál szemben,
ahol a vaskorlát a falba illeszkedik,
sok ilyen darazsfészket láttam már,
akkorák, mint egy kisgyerek ökle,
precíz, mérnöki munka volt ez is,
elleneségesen röppentek ki belőle
hárman-négyen, amikor kinyitottam
az ajtót. Tisztes távolságból egy
nagy adag rovarirtót fújtam rájuk,
szanaszét szálltak kétségbeesetten,
az egyikük még egy ideig szédülten
vissza-visszatért, de mindig megrettent
az utolsó pillanatban. „Pusztító szelet
küldök Babilóniára” – jutott eszembe
teljesen váratlanul. Darazsfészket
elpusztítani, tündöklő metropoliszt
vagy kincsekben dúskáló országot
lerombolni ugyanannyi az Úrnak.
Egyetlen templomért. Vagy pedig
a darazsak eljövendő bűneiért.
Neki ezer esztendő csak egy pillanat,
semmi különbség a messzire fénylő
Babilónia és az ajtónk előtt lázongó
darazsak között. Aki mindenható, annak
sem az egyikhez, sem a másikhoz
nincs szüksége semmiféle erőre.
De ezek szerint a hatalmas Babilóniát
és egy parányi darazsfészket megtartani is
ugyanaz. Éppen olyan könnyű lenne
megőrizni ezt is, azt is. Nem törvény
a teremtés. És nem törvény a pusztítás.
Tudhattam volna, hogy aki megkíméli
a darazsfészket, valójában Babilóniát
kíméli meg. De most már késő.

Az idén nem megyünk Görögországba,
pedig már másfél évtizede minden
nyáron eltöltünk legalább egy hetet
az Égei-tenger északi partján, Nea
Potideában, a háromujjú Halkidiki-félsziget
legnyugatibb ujján, Kasszandrán, de most
úgy döntöttünk, nem vállaljuk a kockázatot,
főleg a határátkelőknél, hiszen a járvány
miatt mindenféle űrlapokat kell kitölteni,
és amellet, hogy nyilvántartásba vesznek,
állítólag a koronavírus-tesztet is el kell
végeztetnie mindenkinek, de nem is ez a baj,
hanem újabban minden bizonytalan,
nem lehet tudni, mi történik egy hét alatt,
amíg mi a sós, langyos hullámokkal
birkózunk szelíden, vagy estefelé hosszan
figyeljük a hófehér sirályok repülését,
nem fogunk hát ebben az évben simára
csiszolt kavicsokat gyűjteni, nem kerülgetjük
a vízalatti kövek közt feketén meghúzódó
tüskés tengeri sünöket, nem érezzük úgy, hogy
ide kellett volna születni, és talán még
most sem lenne késő végleg itt maradni,
nem mondjuk el tizedszer, századszor is,
hogy igen, egy olyan helyen, ahol az öböl
túlsó partján tiszta időben fel-feldereng
az Olümposz, könnyű elképzelni Heléna
pusztító szépségét vagy Odüsszeusz hosszú
bolyongását, és könnyű átölelni reggel
a még álmittas tengert, mint egy hatalmas,
ébredő női testet, nem, ezúttal mégsem utazunk
Görögországba, nem fogom megírni újabb
szonettekben, amiről nem írni kellene, hanem
egyszerűen csak élni benne, de íme, most is
azt írom, amit nem írhatok meg, legalább
egyetlenegy versben mégis, látszólag
a hiányról, bár utólag teljesen mindegy,
hogy az emlékeinkről beszélünk-e valóban
vagy arról, ami nem lehet ismét emlék.

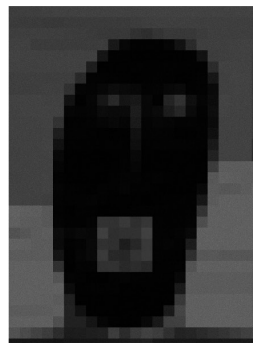
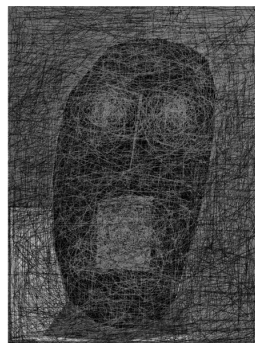
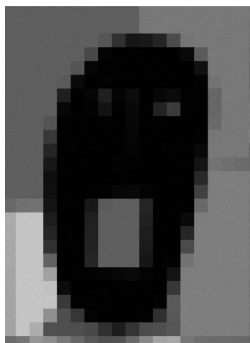
Inkulturáció, akkulturáció

A hír

Bár visszavonhatatlanul megjött a hír, mégis arra gondol, hogy végül hová is indulna ennyire öregén és erőtlenül? A düledező, nyári viskó deszkázatának eresztékein beszűrődik a késő délutáni fény. Feláll a bambuszból és levelekből összetákolat heverő mellett, nézi a szegényes berendezést, a végletekig leegyszerűsített életének sivár terét, a lecsupaszított, szűk kamrát, ahol olyan hosszú éveket, olyan reménytelen várakozással terhes hónapokat töltött, hogy a gondolatába is beleborzad – és most indulni kellene: elérkezett a változást hozó pillanat, a várakozásnak vége, de lábai alig engedelmessé válnak. Indulni kellene, hiszen jött a hír, hogy várják a folyó mellett lejjebb, a réges-rég kiválasztott, az öregek által már előzetesen felszentelt helyen, várják a mérnökök és az ácsok: végre elkészült a terv, és most már nekiláthat a munkának.

– **Látni akartam** – suttogja maga elé, és nekitámaszkodik a heverő fejénél a hasított bambuszokból összerótt, falhoz erősített asztalnak, amely a ránehezülő súlytól megreccsen, megmozdulnak rajta a katonás sorba rendezett edények és a kókuszpálmából faragott tégelyek. Legyek repülnek fel, hogy néhány másodpercig zümmögjenek a szemüveges, törődött arc körül, majd visszaszálljanak az asztalra, az edényekre, a csontos kézfejre. Kinéz az asztal fölött meglehetősen szűkre szabott, homályos szemű ablakon. Kint a mozdulatlan, unalomig ismert párás csend, a mélyre nyúló, zöld falként meredő bozót és mögötte a sűrűn álló fák a néhány lépésnyi udvarszerű tér mögött, amelynek földjét az idők során simára és keményre koptatta lépteivel – és fölötté ott a viskó, a most még csukott ajtajával, s a viskón túl a már-már kékessé mélyülő olajszerű növények rejtekében az alig észrevehető csapás, amely a folyóhoz vezet, amelyen annyiszor leereszkedett már ő is, és nálánál gyakrabban csak az éj leple alatt mozgó állatok, a jó fél mérföldnyire ráérősen hömpölygő vízhez.

Térde nekiütözik az asztal előtt helyet foglaló számolynak. Kézfejjel végigtörli izzadságtól gyöngyöző homlokát, és fásult fáradságot érez, semmi egyebet, pedig örülnie kellene: valamilyen lemondáshoz köthető hangulat lesz hirtelen úrrá rajta, és egyszerre üres lesz és értelmetlen az egész éveknél tűnő várakozás, az egyedüllét, a készülődés valamire, amit egykor nagyon akart, de ami az idő múltával, a napok füledt sodrával elvesztette csillogását, a belé vetett bizalmat, hitet és fényt. Még néhány zavaros, pirosuló fényű alkonyat, és elmerül úgyis: magába rántja a kaos és a mély. Ha egy percig nem figyel, elragadja a fekete áradat. Mit is tehetne? Áll, ki tudja mióta, térdével érintve a fonott számolyt, és nem mozdul. Nem mozdul odakint a világ. A mada- rak, a dzsungel, a folyó karnyújtásnyira. Az eresztékeken beömlő, bordázott fény.

Az állampolgár kötelessége

Egy öregember áll mozdulatlanul a csomókban lüktető félhomály mélyén, mert másképp nem tehet.

Istikém

Gilisztákat próbálok kipiszkálni a kövek alól a hátsó udvarban. Eső után egész jól látszanak a járataik a gyér fűben, az apró lyukacsok mellé kitúrt és felhalmozott sárdarabok elárulják őket, de ilyenkor, amikor a szárazságtól kemény és repedezett a talaj, jobban szeretnek a nagyobb kövek alatt nedvesen maradt földben lapítani. Ahogy félrelököm róluk a virágágyásokat határoló köveket, rögtön összerándulnak a fényre – sejtlemem sincs, hogyan érzékelik a fényt –, majd minél gyorsabban megpróbálnak elszökni. Persze én ezt nem engedem. Megragadom őket, még mielőtt eltűnnének végleg a fekete tölcsek mélyén, és egy erélyes rántással kiemelem a vonagló testeket a földből. Ha lassan húzom, biztos beleszakadnak. Nem mondom, hogy nincs félbe tépett giliszta a moka dobozomban, de nagy hányadék ép, érintetlen példány. A pecabot már ott áll előkészítve a szín oldalánál, és odatettem egy átlátszó vedret is, hogy legyen amiben gyűjteni a zsákmányt. De még csak kora délelőtt van, lesz elég időm, hogy begyűjtssem csaliból a megfelelő mennyiséget, a kisszékre felállva kirámoljam a hűtőt valami finomság után kutatva, hiszen a java mindig a felső polcon van, majd a kert végében, úgy 11 táján megvárjam Golyót, hogy együtt ereszkedjünk le a nagyjából 50 méterre levő folyóhoz. Legalábbis ez a terv. Ezt beszéltük tegnap Golyóval. A tervek viszont természetüktől fogva képlekeny dolgok. Állandóan változnak. Az időjárás ma nem tesz keresztbe, ragyogó napsütésre ébredtem, és a rádió szerint ez ki is tart. Szeretek napsütötte reggelekre ébredni, mert úgy érzem, könnyű vagyok és szabad. Erőt érzek ilyenkor, tette készséget. Azt érzem, ma bármi megtörténhet, és azt, hogy nem lennék semmi pénzért sem máshol, csakis a saját bőrömben, ebben a faluvégi házban. Persze ez nem mindig érvényes. Anya pokolian hiányzik, fizikailag is, hogy a melegről ne is beszéljek, ami irányából áradt. Megpróbálok úgy felöltözni és kilopózni az udvarra, hogy észre se vegyenek, bár gyakorlatilag nem törődik itt velem senki.

Lassan dőcög a délelőtt, már bánom, hogy csak 11-re beszéltünk találkozót Golyóval, a gilisztaszedést abbahagyom és

levonulok a nagy fűzfa alá, amely a kertünk és a folyó között a poros, mezei út mellett nő. Viszem magammal a moka dobozt is, elrejttem a törzs mellett a fűben, mert ott hűvös van, ott nem fordulnak fel idő előtt. Földet szórok rájuk, hogy biztonságban érezzék magukat. Üldögélek egy kicsit az árnyékban, nézem a mezőt, a folyót, a távolabb kitüremkedő dombokat a homokbányával. Visszabaktatok a színig, a horgaimmal babrálok. A húgom bukkan elő valahonnan, a kis pimasz, akit szüleink mindig magukkal visznek mindenhol, engem meg rendszerint lepasszolnak a nagyapámhoz. Nem is jövünk ki egymással jól, igaz, hogy csak a féltestvérem. A múltkor bosszúból tönkretettem a csigafarmját. Vastag rézkábelből és befőttes gumiból apró íjat fabrikáltam, zsákvarró tűt olvasztottam egy apró műhelyben talált, nagyjából 10 cm hosszú, gyufaszál vastagságú műanyag pálcikába. Háromlépésnyiről minden lövésem beleállt a szín oldalába. Na, ezzel lődöztem szét a csigáit. Türelemjáték volt, azt meg kell adni. Nem akartam a házakat megsérteni, ezért ki kellett várnom, amíg a sebzett állat újra kibújik, és csak akkor lőttem ismét, bele a nyálkás test közepébe. Sűrű, habos nyálkszerű váladék szivárgott belőlük, míg az apró, de igen hatékony nyílvesztőt magukba húzták a sebben. Újra és újra kihúztam a gumit, rajta a tüvel felszerelt pálcikával, és lőttem. Még mindegyik mozgott, amikor otthagytam őket. Hogy szenvedjen a kis kedvenc, amikor megtalálja. Aztán még más érdekes játékot is kitaláltam azzal a kis íjjal, ha már megvan. Például gyurmából emberalakot modelleztem, rendesen karokkal, lábakkal meg fejjel, a törzset pedig úgy csináltam, hogy kialakítottam a mell- és a hasüreget, majd apró gyurmagolyókat raktam a szervek helyére. Néhány lövés után felnyitottam, hogy lássam, miket döfött át a tű.

Hajlított fedelű üvegedényben vergődik ez a délelőtt. Mintha valami készülne, amire nem számítok, ez cikázik át rajtam, amint a szín előtt üldögélek a tuskón, szinte várom, hogy na most, most történik valami visszavonhatatlan – és egyszerre csak itt is van a katasztrófa a nevelőanyám képében, aki megjelenik az erkélyen, és én nem vagyok elég gyors, hogy a szín mögé vessem magam a tekintete elől. Szóke, magas és szikár. Szögek ellentéte anyámnak, akit ugye, eltemettünk. Szeme hidegkék, akár a három éves húgomé, aki kiköpött, kicsinyített mása. Seholy egy

>>>> folytatás a 6. oldalon

kiló fölösleg: fitnessre jár, hiszen kell a megjelenés. Már az első alkalommal percek alatt birtokba vette a házunkat, amikor hazajött apámmal. Rögtön megéreztem benne a zsarnokot. – Gyere csak be, és öltözz – mondja szenvtelenül, kissé felemelve a hangját, hogy biztos lehessen benne, hogy meg is hallom. – Átviszlek a nagyapádhoz. Késő délutánig dolgom van a városban, majd jövök utánad.

Sokszor mintha nem is beszélne, csak sziszeg. Azt hiszem, épp csak eltűr. Úgy képzelem, mint egy fürdés után víztől csöpögő uszkárt. Viszont úgy érzem, apámól sincs semmi a vonásaimban. Ő persze mindig elfoglalt, már reggel bezárkózik a dolgozószobájába, vagy napokra távol marad. Ha nagyapám az úti cél, akkor apám biztos nincs a közelben. Azt a kis vakarcsot meg viszi magával, be a városba. A fűzfa tövébe rejtett gilisztáim jutnak eszembe, meg Golyó, akinek még szólni sem tudok, hogy borul a terv. Vörös lesz a fejem a méregtől, de nem szólok, mert tudom, hogy semmi értelme. Nem fog egyedül itthon hagyni egész napra, ne is álmodjak róla. A csigás történet után fél, nehogy magamra gyűjtsam a házat. Mert szerinte már csak ez következhet. Ímmel-ámmal mozdulok.

Nagyapámnál amúgy jó, ott is hatalmas a kert, ott is szabadon vagyok. A kertváros egyik félre eső utcájában lakik, egyedül. Nagyapámnak többtucat galambja van. A nyári konyha és a raktárépület padlása tele van velük. Persze félig vadak, nem lehet csak úgy nyakon csípni őket. Egyszer az egyiket begylenlöttem a fűvócsóvémrel. Csak úgy, hogy lássam, mi lesz. A dolognak csak annyi a szépség-hibája, hogy a lövedék egy reszelővel jól kihegyezett, apám műhelyében elfekvő bicikli küllője volt, amelybe jól kiegyensúlyozva egy műanyag dugót olvasztottam, majd azt a fűvócsó átmérőjének méretére vágtam. Az oldalamon, és a védekezésre felrántott karomon törte szét azt a fűvócsövet. A szemét néztem, és összeszorított szájjal, muk nélkül túrtam. Kifejezéstelen – vagy inkább engesztelhetetlen volt a tekintete. Mint amikor egy gát átszakad, és többé nincs megállás. Ezt olvastam le az arcáról. Nem csak a fűvócsó roppant akkor. Mintha valamit végleg elrontottam volna, és már nem tudom soha visszacsinálni. Azóta mindig látom a vérben vergődő galambot, amikor nagyapámra nézek, a porban szétfröccsenő bíborvörös cseppeket, bár ez már régebb történt. Vagy talán meg sem történt, csak úgy gondolom. Talán azt a mozdulatot is csak gondolom, amellyel nagyapám kitekerte annak a galambnak a nyakát. Azt hiszem, arra a mozdulatra sosem lennék képes, bár ki tudja. Már nem is tudom, melyik történt előbb, egyszer elvert, vagy egyszer felragadta a vergődő, porban bukfencező galambot, és kitekerte a nyakát. A lényeg tekintve végülis teljesen mindegy.

Zötyögünk faluról a külváros felé. Bámulunk ki az ablakon a sárgarigó színű Audiból a húgommal együtt a hátsó üléshez szíjazva. Közönyt érzek. Próbálok teljes apátiával figyelni nevelőanyám kapko-

Cím nélkül

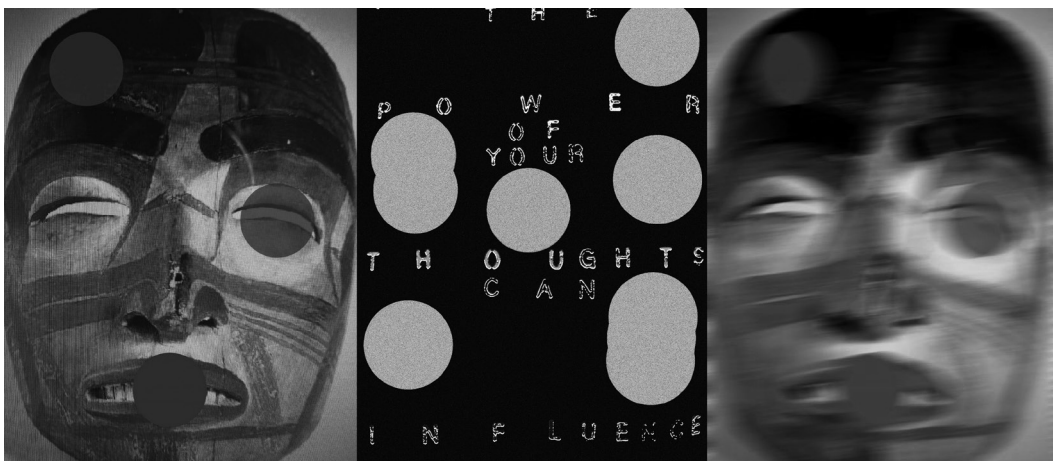
dó vezetését, mintha nem is sodródánk ki majdnem minden kanyarban az árokszélre, mintha nem is kellene minden egyes utolért autó vagy szekér mögött olyant fékezni, hogy csak a szíjak miatt maradunk az ülésben. Én itt sem vagyok, történhet bármi az autóval és a benne ülőkkel. Az autó mellett lebegek, és ugyanolyan sebességgel haladok, mint az autó, néha kiúszom a kertek és házak fölé, ott suhanok át a villanydrótok alatt, kerülgetem a fákat és a különböző tereptárgyakat. Aztán megunom ezt is, nem sok idő múlva elkezd környékezni a rosszullét, mert nem előre nézek, és ettől, meg az autóban levő összetéveszthetetlen szagtól felfordul a gyomrom. A húgomnak mindegy, tehet bármit, sosincs rosszul. Csak értetlenül bámul, amikor meg kell állnunk az útszélen, hogy ne az autóban dobjam ki a taccsot. Azt mondják, kinövöm. Egyelőre minden autózás egy rémálom számomra. Az út nagyapámig amúgy nem hosszú, mindössze tizenöt perc, de nekem ennyi is elég, hogy miután kiszálltam, még legalább egy fél óráig csak kóvályogjak, és ne legyenek jó semmire.

Tata a vállamra teszi a kezét, és int a távolodó autó után. Bemegyünk a hűvös házba, hogy letegyem azt a néhány cucot, amit hoznom kellett. Egy hosszú ujjút például, ha netán estefelé lehül az idő. Nagyapámnál a ház ugyanolyan évek óta, sosem változik itt semmi, a fényes, régi asztalokról, bútorokról lecsüngő horgolt terítők, a sárgaréz gyertyatartók hajlataiban felgyülemelő feketeség. A nyikorogó ajtók, és a szinte kihúzhatatlan fiókok, amelyek talán sosem működtek rendesen. A sarokban a hatalmas könnyező palma. A levegőben úszó finom penész illata, amely a nedvesedő sarkokból szivárog még a legnagyobb szárazság idején is. Nagyapám idén lesz hetven. Kopaszodó fejetején átfésülve lebeg néhány fehér hajszál. Vastag keretes szemüveget hord, és mozgása egyre lassul, minden ittlétemkor belém hasít ez a felismerés, hogy egyre nehezebben mozog, hogy egyre nagyobbra nő a szemek a közelgő végriadalmát sugározzák. Nagyapám építész volt. Csúpan egy-két halvány emlékem van ebből az időből, hogy néha el kell utaznia, és olyankor hosszú hetekig nem látjuk. Különleges helyeken dolgozott fiatal korában – ezt mesélte anyám, mikor még élt. Különben ő már öt éve halott.

Eseménytelenül telik a délután. Unatkozom. Nagyapámnak dolga van, régi

tervrajzok, lenyomatok között hagyom a hűvös dolgozószobában. Hátramegyek, és egy ideig céltalanul csellengek a gyümölcsösben. Egy félkemény labdát találok, azt kezdem rugdosni a szín oldalának, de elunom. A kert végében poros út vezet a folyó felé, de a víz túl messze van ahhoz, hogy szó nélkül lelépjek. Felmászik a lassan már düledező, szüette deszkákból összerótt kerítésre. Jobbra nagyjából kétszáz méterre kezdődnek a házak, zöldegeskertek, balra csupán a fűzfákkal szegélyezett út, szántók, bozótosok és egyébként semmi. Itt is mozdulatlan minden, a Kerestélyék háza irányából hallatszik csak át elmosódva néha az éhes disznók visítása. Végül vagy tíz perc üldögélés után csak elindulok balra, a folyó felé. Még száz lépés, és töretlen csend vesz körül, az egysávos, szinte bokáig érő porral fedett út kissé lejt, a víz közelében egyre sűrűbben növe fák és bokrok elnyelnek minden város felől szűrődő hangot.

Melegen süt, és magasán van még a kora-őszi Nap. Bennem van, hogy forduljak meg és irány vissza, mert nagyapám keresni fog. De azért megyek. Csak még a következő kanyarig, csak még a következő fáig: most már vágyom rá, hogy megpillantsam a folyót, amelyet elég jól ismerek. Kicsit sajnálom, hogy nem hoztam a horgászbotom. Legalább a nagyapámét elvehettem volna a fészerből. Sáskát találnék bárhol a füben az út mentén. Most már mindegy, céltalanul csatangolni is jó a folyó mellett futó ösvények labirintusában, amely füzes bozótokon, kis füves réteken vezet keresztül, és sosem távolodik el tízhúsz méternél messzebb a víztől. Elérem a partot. A víz egy kényelmesen sétáló ember sebességével hömpölyög lefele a város irányából. Meglehetősen széles és mély itt már a meder, a fűzfák itt-ott benyúlnak a víz fölé, a levelek érintik a jelenleg nem túl zavaros testet. Az ösvény szűrős, túléretten vöröslő szedresek között vezet, néhol nádat is látni. Rovarok repülnek fel, ahogy karommal, combommal érintem az ösvényre néhol ránőtt növényzetet. Öröm elveszni ebben a bozótban, ami elég közel van még a városhoz, és ennek ellenére mégis a háborítatlanság érzetét kelti: csupán horgászok járnak itt a partokat, jobbra napsütötte hétvégeken. Kitaposott beállóik ott sorakoznak az ösvények mentén, levezetnek az egészségtől kicsattanó flóra mélyén hömpölygő vizig. Elüldögélek az egyik rejtettebb beállóban néhány horgászbotartó faágas és egy csalitartó-

Idle No More

nak használt rozsdás moka doboz társaságában. Szinte tökéletes a csend, csak a folyó menti élet neszezését hallani. Felugrik egy hal. Egerek, egyéb apró rágcsálók motoznak a bozót mélyén. Az ágak között madarak ugrálnak, levelekkel babrál a szél. Ezekben a pillanatokban azt érzem, hogy senki sem figyel, és ez jó.

Hirtelen valami erősebb neszezést hallok a hátam mögött, az ösvény irányából. Arcal ülök a víznek, felriadok a gondolataimból és hátra fordulok. Nem látok semmit. A neszezés is abbamarad. Így ülök egy fél percig, de semmi. Nézek át az ágak között, hátha meglátnám a zaj forrását, vagy valami mozgást érzékelnék a levelek alatt. Vízi pocokra, esetleg vidrára gondolok. Még mindig semmi. Vállat vonok, és bámulom tovább a vizet, ám hegyezem a fületem közben. Aztán néhány perc múlva a zaj megismétlődik, de most mintha egy női hangot is hallanék a motozással egy időben, amint bizonytalanul, rekedten a nevemet suttogja. Nem hallom pontosan, de felugrom, és néhány lépést teszek az ösvény felé. Nem látok senkit, csak a fordulóban sarjadó fűzfa ágai lengenek erőteljesebben, mintha valaki épp most haladt volna ott át és érintette volna meg őket a testével. Megeresztek néhány hellőt, és megnyújtom a lépteim, hátha utolérem, akárki is az. A forduló után sem találok senkit, csak a tücskök ciripelése marad abba, és egyszer csak azt érzem, hogy szaladnom kell, mert belém hasít hirtelen egy sejtés, mintha egy barna hajkorona tűnne el ott a következő kanyarulatnál, és egy össze nem téveszthető, vékony sziluett, és senki más soha nem szólított úgy, hogy Istikém, és érzem, hogy könnyek szöknek a szemembe, amint eliramodok, és artikulálatlanul nyögöm ki, hogy anya, és meg is botlom, hasra is vágódom a keményre szikkadt ösvényen, belém hasítanak a szederindák, de felállok, és zsidbadd lábakkal botladozom tovább, és a sírástól összeszorult torkomból nem jön ki több értelmes szó. Aztán enyhén kanyarodik a folyó, és velem szemben egy horgászbeálló van, ide támolygok le, hogy arcom, vérző lábszám és könyököm vízzel lemossam. Az árnyék nincs sehol. Szétfoszlottak a folyó fölött a hangok. Ahogy víztől csöpögő arccal állok, egy furcsa tárgyra leszek figyelmes, amelyet lassan sodor az ár. A felszín alatt hozzávetőleg húsz-harminc centire úszik, és ahogy közeledik, egyre kivehetőbb a

szinte kristálytiszt vízben. Kitörölöm a vizet a szememből, és dermedten állok. Nem is tudom, mit érzek. Tölem nagyjából húsz méterre, a folyó közepén, a felszín alatt egy sárga gépkocsi úszik. Most ér velem egy irányba. Jól kivehető a tető, és az alatta levő, zárt ablakok. A szétrepesztett szélvédő közepén megakadt ablaktörő. Igen, egy sárga Audi úszik le előttem a folyón, és én nem teszek semmit. Arcomon úgy ül a mozdulatlan döbbenet, mint egy maszk. És a maszk mögött most nincs senki, mert én behulltam valami fekete semmibe. A sárga tető egy idő után nem is látszik már. Néhány másodpercnyi zsidbadság után végre megrázom magam, és szaladni kezdek lefele a folyó mentén, de a járművet többé nem pillantom meg, végleg eltűnik a kéken derengő mélyben a szemem előtt. Kétrét görnyedve fújtok egy darabig. Vajon tisztán láttam-e, amit láttam? Nem tévedek? Nem csak egy sárga, műtrágyás nylonzsákot láttam a folyón lefele úszni? Azon agyalok, mitévő legyek. A folyó ezen a szakaszon mély és széles, nincsenek sekély részek, ahol esetleg a felszínre kerülhetne az autó. Rohanok vissza az ösvényeken, vissza a szederindák között a poros útra. Késő délután van már. Loholok végig az úton, szemben a nappal, a cipőmet vastag rétegben üli meg a finom por. Mielőtt a kertünk végébe érnék, találkozom az út mentén egy fura alakkal. Ismerem, a neve Apácai, egy kicsi, rogyadozó házban lakik Kerestélyék után, itt nem messze, az utca végén. Háza körül gazzal teli kert van, a bodza és a vadszőlő lassan végképp birtokba veszi a falakat. Már születésem előtti időktől fogva rokkantnyugdija, a havi juttatás nagy részét italra költi. Ő a helyi bolond. Jobb kezével a palánkot támasztja, fejét féloldalt fordítja, és előre dől. Úgy jár, mintha mindig szédülne. Csak a falak, kerítések mentén. Haja piszkos barna és bozontos. Ruházata elhanyagolt és foltokban sáros, poros. Nem gyanítaná senki az értelem legapróbb szikráját sem ebben a koponyában. Apró, savszínű szemével rám néz, szája torz vigyorra rándul, kilátszik a sorvadásos ín a néhány feketére romlott fog. Szó nélkül akarok továbbrohanni, de rekedten utánam kiált.

– Istike! Istike!

Ahogy visszafordítom a fejem, elvigyorodik, de látom, semmi mást nem akar,

szemei zavarosak, szinte biztos, hogy részeg.

– Vessd a folyóba, aki szeret úszni! – hörögi szinte maga elé, felröhög, megtántorodik és nekiesik a korhadó deszkáknak. Éktelen káromkodásban tör ki. – Ha más nem lenne bolond, én lennék az! – ordítja még utánam. Nem törődöm vele. Átugrom a kerítésen, és meg sem állok a házig. El kell mondanom az öregnek, mit láttam.

A ház fölött a lemenőben levő nap izzó gömbje függ, az almafák törzse mögött elkezd besűrűsödni az árnyék. Alig érzékelhető kis szél is motoz az udvar és a járda között húzódó díszcserjében. Elhalkulnak a benne ugráló verebek, nagy részük felborzolt tollakkal gubbaszt a tövisek nyújtotta biztonságos homályban.

A házban csend fogad. Becsapom az ajtót és zihálva megállok egy pillanatra, hátha meghallanám nagyapám neszezését valamelyik szobából. A dolgozószoba ajtaja résnyire nyitva, ott is áll, sűrű masszává rándul a csend, ahogy lábujjhegyen lopózom a súlyos tölgyfaajtó felé. – Tata – szólítom félig hangosan, félig csak suttogva, de nem mozdul semmi, így hát belököm az ajtót. Nyikorogva tárul ki, hallom a belső oldalán koppanni a szegre akasztott térkép farámáját. Az első pillanatban nem látok senkit, de amint megkerülöm az ebédlőasztalt, megpillantom a padlón fekvő nagyapámat. Hanyatt esve, mozdulatlanul hever néhány papírlap társaságában, amelyet valószerűen estében sodort magával. Homlokán, halántékán féltényérnyi alvadt vérdarab.

Felkiáltok meglepetésemben és riadalmamban, melléje ugrom és rázogatni kezdem, de nem reagál. Szájából vékony érben csorog a nyál. Kétségbeesésemben nyomkodni kezdem a mellkasát, dörzsölni, amilyen erősen csak tudom, aztán már egy telefon van a kezemben. 112. Remegettelenül a földön fekvő, mozdulatlan test mellett. Próbáljam az oldalára fordítani – mondja a telefonba a női hang, összeszedem minden erőmet a művelethez. Hány éves vagy – kérdi. Tizenkettő.

Apám a mentő után néhány perccel érkezik, ideges, gondterhelt. Fel-alá szaladgál, segíteni próbál, de inkább láb alatt van. A jó hír az, hogy tata él, valamilyen roham érte, elájult és beütötte a fejét és a hátát. Magához tér néhány pillanatra, nem tudja, hol van, megpróbálja szétlökődni az asszisztenseket. Majd ismét mozdulatlan zsidbadságba zuhan.

Meg is feledkezem a vízfelszín alatt sodródó Audiról, nem mondtam el még senkinek, fel sem tűnik, hogy mostohaanyám nincs sehol. A nappali sarkában állok egy hatalmas földgömb mellett, apám hangja tör át hozzám a ködön túlról, meg sem hallanám, hogy szölongat, csak akkor rezzenek fel, amikor a karomhoz ér és mellem térdel. – Ügyes vagy, fiam, apa most bemegy nagyapáddal a kórházba. Te várd meg itt Valériát, utánad jön. Amint tudok, jövök én is haza. Csap egyet a vállamra, feláll és kimegy a hordágy után. Néhány perc múlva ismét egyedül maradok, csupán a szomszédok felzavart kutya ugatnak az egyre közelebb lopódzó alkonyatban.

VÖRÖS ISTVÁN

Ami rég tönkrement

Új tapasztalatokat szerzett az időről,
de elfelejtette és ebédelni ment.
Az idő aktívabban örül,
mióta semmit nem kezdhetsz előlről,
s a változás-index kileng.

Gyáván ülünk a semmiben,
és bátran futunk ki belőle.
A világ érdekesebb összedőlve,
mint épülőben, azt hiszem.

Mindenki úgy tesz, mintha nem
világvége volna ez, Istenem.
És ételt rendelünk egy hónapra előre,

virágszirom meg hó hullik a földre,
korlátai közül kitörne

ami már nincs, ami rég tönkrement.

Húsvét karantén idején

Lappangva jön most a tragédia,
a házunkban is meghalt már egy ember,
nem sokat kezdhetsz még a félelemmel,
hisz megszoktuk, hogy halandók vagyunk.
A gyorsaságát meg kell vonnia,

ha kikapcsol, s újra indul agyunk,
ki túl nagyot tervezni végre nem mer.
Mi hátán vitt bennünket, most megunt –
az értelmes történelem.

Marad a sok kérdés, a nem s igen,
a talán és a nem tudom,
a belobbanó félelem,

a józanság harmadnapon,
hogyan nem érdemes feltámadni se.

Az öröklétnek ez a képlete.

Két űr

Az nem igaz, hogy nem bagózok rá se,
a táj olyan, akár a tájseb,
az ég olyan, akár egy nagy ózonlyuk,
itt az ideje, hogy kimondjuk,
mi nem kimondva volna jobb,

önnön gondja körül forog,
fölé mered, akár a várhegy,
a lezárt falun átmegy,
nem szellem, lélek, és nem is dolog,

fejükre állt állapotok,
élére állított remény.
Ki rombolja? Majd kezdem én!

Mostantól már ilyen marad,
a szép hever a rút alatt,

megmutatja, milyen legény.

+

De mégse kell, hogy így legyen,

a rosszat csak elképzelem,
hogyan aztán másfelé tereljem

Szabadulás

a jövőt, hiszen gyenge jellem,
zavarja minden sérelem,
de örül, hogyha megdicsérik,

ráismerünk benne magunkra,
az önismeret így megóvja
az eljövőt, attól, hogy összemérik
sok portréjával, ami régen készült,

szolgálna inkább menedékül,
csak ne kelljen a panasszal az égis
felhatnia, mert azt beszélük,
rövidlátó, s egy kicsit szédül.
Ha föl-, s aztán lenéz, megláthat két űrt.

Kezdet

A napból szívok most erőt,
túlélni nagy bajunk,
az életet, mit nagyba únt
mindenki, s most halállal telt a föld.
Egy titkos jel jelent meg a kapun,

minek a létezését el se hittem volna:
itt válik majd a valótlán valóra.
A lét magát most azzal óvja,
a végtől a kezdethez visszafut.

Nincs, aki tudja, hogy ez nem kiút,
az áltudást a fejünkből kiszórja,
és baj a bajra, jó a jóra jut,

megalapítja, amit rég az ég
elénk tett le, mint találós mesét.

Hogy ne fejtsék meg, az a sorsa.

Homo artificialis, avagy Ádám modern köntösben

„Hulló levelünk
Megújítja a tavasz.
Ti egyszer hulltok.”
Ádám

Mi különböztet meg minket, embereket más élőlényektől, vagy éppen a gépektől? Mi tesz igazán emberré, és hol húzódnak meg ezen emberség határai? Melyek az öntudat, az önállóság, az empirikus tájékozódás, illetve az érzelmi intelligencia határai? Mi a bűn és mi a bűnhődés? Ki érdemel megbocsátást, és ki vonható felelősségre? Mi történik, ha egy mesterséges gép legfőbb célja az emberi élet védelme, de közben az ember árt önmagának és környezetének a legtöbbit? Mikor és hogyan veszíti el az ember az irányítást teremtményei, s így önmaga fellett? Ian McEwan regénye megszámlálhatatlanul sok morális, technológiai, politikai és társadalmi kérdést boncolgat, s egy igen csak szórakoztató történet köntösébe bújtatva olykor már kegyetlen módon szembesítő görbe tükröt tart a modern ember és annak mindennemű etikai magatartása elé.

A modern technológia világában keletkezett regény (2019) története 1982 Angliájának fiktív, alternatív történelmi-politikai-technológiai múltját, illetve annak eseményeit tárja fel a London déli részén élő Charlie perspektívájában. A *Mi, gépek* (*Machines Like Me*) határozottan disztópikus hangvételű, alapjaiban science fiction elemek felvonultató története mintha egy „így is történhetett volna” alternatívát villantana fel, de közben a mesterséges ember folyton nyugtalanító jelenlétében az ember természetére vonatkozó kérdések legmélyére ás. A főszereplő-elbeszélő jellemét egyrészt antropológiai végzettsége, másrészt a technológia, a gépek, a mesterséges intelligencia iránti már-már megszállottságba áthajló, fáradhatatlan érdeklődése határozza meg: az ember- és a gépközpontú látásmódok, s az ezek alapján kialakított ítéletek hol egymásnak feszülnek, hol pedig jó együttműködést mutatnak.

Ste||árium

A történet cselekménye önmagában hosszabb időt ölel fel, s leginkább az otthon tere dominál. Sok esetben a cselekmény dinamikája szinte a minimumon van, konyhai beszélgetések, séták követik egymást, azonban ezek jócskán tele vannak tüzdelve mozgalmassabb fordulatokkal, melyek szóban (Miranda vallomása, mely a regény közepén elhelyezve külön történetté válik az elbeszélés egységén belül, s nagyban meghatározza az ezt megelőző és követő történéseket is), vagy éppen cselekedetben, eseményekben (Ádám önállósulása, Colling fenyegetése, Salisbury-i látogatás) valósulnak meg. A regény témájához mérten a várhatóan kevesebb szereplőt vonultat fel: a szűk mikroközösség centrumában Charlie és Miranda, valamint mondhatni „közös projektjük”, Ádám áll. Hozzájuk kapcsolódó periférikusabb pozícióban jelenik meg Miranda apja, a lány

múltjából felbukkanó Colling, illetve az alternatív valóságban még életben lévő Alan Turing. A tudós szerepeltetése igazán ötletes és kulcsfontosságú eleme a regénynek, eleve jelenléte jelzi leginkább, hogy egy fiktív, alternatív múltbéli valóságba láthatunk bele, s a történethez kapcsolódó technikai magyarázatokat, illetve a végső „tanulást” is az ő szájába adja McEwan. A fiktív és valós elemek (főleg technológiai és tudományos szempontból) nagyon finoman illeszkednek egymáshoz, így az olvasó egy olyan világban érezheti magát, mely éppen csak ingázik a valóság illúziója és a (technológiai) realitás között: bár mindez csak fikció, mégis nagyon közel állunk a megvalósuláshoz.

Ami tulajdonképpen lenyűgöző, kellőképpen kellemetlen, valamelyest ijesztő, s mégis határtalanul kíváncsivá tesz, az nem más, mint az Ádám-jelenség, avagy a történet szerint Charlie-hoz tartozó Ádám, illetve együttvéve az Ádámok és Évák (összesen 25) kollektív sorsa. McEwan regénye az eddig megszokottól eltérőbb módon ragadja meg a MI kérdését. Egyrészt a mindennapok felől, a hétköznapi ember felől közelít, a mindennapok rutinja, apró-cseprő gondjai, valamint a nagyobb, életre szóló események és döntések (erőszak, bűn, csalás, gyermekvédelem és örökbefogadás, családalapítás) keresztüztüében ismerkedhetünk meg a mesterséges intelligencia közvetlen közelségével. Másrészt a szerző nagyon érzékenyen és pontosan domborítja ki az emberi tudat és a mesterséges gépi tudat, valamint létmód között húzódó, nem csupán technikai jellegű, hanem morális és egzisztenciális különbözőségeket. A regény képes új és egyedi köntösbe bújtatni a mesterséges intelligencia témakörét. A populáris irodalom legtöbb (természetesen nem kizáró jelleggel) science fiction műfajú kiadványától eltérően a felszíni szórakoztató fikció alatt erős lét- és világértelmezési, morális, tudományos, pszichológiai és társadalmi kérdések húzódnak meg.

McEwan prózája tagadhatatlanul jó, még annak ellenére is, hogy az elbeszélő számos olyan információt is közöl, melyek sok esetben érdektelenné válnak az olvasó számára: szinte mindegyik fejezet több oldalon keresztül ecseteli a múltbéli és jelenbéli politikai állapotokat a korabeli London és Anglia kontextusában, s bár a technológiai témájú ismertetések szorosabban kapcsolódnak a történethez, előbbieket unalmassá válnak, megszakítják a történet fonalát, kizökkenetnek. Feltehetőleg a könnyebb kontextualizálását, az egységes kép kialakítását hivatottak segíteni a regény fiktív-alternatív világában, azonban ezek valahogyan mégsem tesznek hozzá semmilyen többletet a kialakítandó olvasathoz, sőt inkább zavarják az egységes befogadás élményét. Összességében ilyenkor támadhat bennünk egyfajta „ez most miért érdekes?” érzés.

A történet során alapvető kérdéssé válik Ádám létének jellege, hiszen „nyelvhaználunk elárulja gyengeségünket: készek vagyunk összemenni a tárgyat és a személyt a kettő határán álló gép fogalmában.” Ádám érez, szeret, gondolkodik, megismer, haiku-

kat költ, sőt szexuális aktusba lép, önállóvá válik és a beprogramozott leghomogénebb erkölcsi rendszer szerint dönt, majd cselekszik. Turing maga magyarázza el Charlie, s így az olvasó számára a lényeg: „A legerősebb hajtóerő ezekben a gépekben az, hogy önálló következtetéseket vonjanak le, és ezeknek megfelelően formálják önmagukat. Gyorsan megértik, amint nekünk is kellene, hogy a legnagyobb érték a tudatosság. Ezért hatástalanítják olyan hamar a leállítógombjukat. Ezután egy darabig reménytelen, idealista eszméket hangoztatnak, de mi nem vesszük komolyan őket. [...] A legjobb esetben ők vagy az utánuk következő nemzedékek tükröt tartanak elénk: így fejezik ki szorongásukat és döbbenetüket. Ismerős szörnyeteget látunk majd ebben a tükörben, a magunk tervezte lények friss tekintetével. Ez talán annyira megráz majd, hogy elszánjuk magunkat a cselekvésre. Ki tudja?”

McEwan regényének erős erkölcsi vonala egyrészt rámutat az emberek gyenge pontjaira és hibáira, másrészt Ádám (görbe) tükre mindeközben őszinte átélésre és latolgatásra sarkall. Szinte képtelenség úgy elmenni a felvetett problémák mellett, hogy ne gondolnánk bele azok súlyába, s hogy ne vennénk észre, hogy a némiképp egyoldalú emberi látásmódból kizökkenve olykor a stabilnak vélt viszonyok és határok jelentős mértékben átrendeződnek. A 20. század félresikerült Genezise ez, ahol az istenemberek kígyók módjára tömködik le almáikat újonnan teremtett Ádámjaik és Éváiak torkán, s az öntudatra ébredő „teremtmények” létük megélhetetlenségét felismerve végső kapálózásukban még feltárják a kívül vonzó alma rothadó belsejét. Így az istent játszó humán teremtmény legalapvetőbb hibáira a saját Ádámjai és Évái mutatnak rá: a hazugságra eleve képtelen intelligens tudatú gép szimmetrikus igazságérzete összeegyeztethetetlen az emberekével, s bár Ádámunk vesztét ez okozta, a regény mégis nyitva hagyja, s közben sejteti, hogy mindezen végsősoron maga az ember vesztét igazán.

Ian McEwan: *Mi, gépek*. Fordította Lukács Laura. Scolar Kiadó, Budapest, 2020.

SEBŐK GYÖRGY

egy nyár boldog eltékozlásáról

*a mély meghajlásból a végén
abból lehet tudni
a zizegő fűből
felszeded a bogarakat
lyukakat fűrsz egy befőttesüvegre
és csodálkozol*

*csönd üti fel a fejét
hidd járványnak
a legjobb választás
patikamérleg
a szárnyakat a lábakat
fejet nem
de a szemeket különös odafigyeléssel*

*szigorúan csak a párosakat
kézzel örölni és nagyon
nagyon hinni
mert ezzel magadra maradsz
tégy meg mindent
mert ezen kívül más nincs*

*aztán a madarak
az alkotók gyönyörűek
ne nézz oda
ebből csak a páratlant
az örömlhetetlent
ami nélkül nyár nincsen
elképzелhetetlen a lomb
összeomlik a nappal*

*a gyerekek eljátsszák
milyen örültnek lenni
a nézőtér üres
de te itt vagy és rád van bízva
szórj két kézzel nevetve szórj
ha kérdezik
felelni csak páratlanul
a szél a szél*

akadályok

1.

*égre menni tilos
figyelmeztetett a tábla a tavon
egyből hiányérzetem támadt
olyan túlzó itt a minden
a távozás is meghatározott
lépésekben koppan végig*

Umbilical Body

*van hogy ez zavar
vagy ellenkezőleg
mint mikor nem értettem
gyerekként és e-cho-lál-tam
ön a tél
bizony ön
mondogattam
választását kérjük elölni*

2.

*nincs több felszálló
ez már a vége
az autópiac szélső betűit
festik vissza épp*

hajót fölém

*hullnak a szentképes függők
a sietők kezéből
nem győzőm gyűjteni
fogom a fejem
hogy fogjátok ezt megtalálni mind
már nem fér el mellemen
nyakamban karjaimon
szórásotoktól hangos a part
esőnek van ilyen tónusa*

OLÁH PÉTER

Mi meg

itt dögöljünk meg. Állok a csemegepult előtt. Tizenöt deka párizsit kértem. Megfogom a pisztolyt. Nem érdekel, hogy mit mondott be előbb a rádió. Kussoljon szépen, és adja oda. A nő látja a kezemet, kiveri a víz, de letörli az izzadságot, és elkezd. A szeletelőgép suhog, és vágja a szeleteket. Papírt tesz a mérlegre, rávágja a párizsit is. Parancsoljon. Rámosolygok és megköszönöm.

A kasszánál sor van. Csörög a telefon. Otthagyjá a vásárlót, elmegy a telefonért. Felveszi, beszél. Karórámra nézek, nem fogok odaérni időben. Ma jönnek hozzánk. A gyerekeket megkértem, hogy zárják magukra az ajtót. A kasszas csaj vihorászik. A bordáihoz szorítom a fegyver hideg csövét. A vásárló az első, sűgom a fülébe, és elhagyom a boltot. A gyerekek szeretik a párizsis kenyeret. Ezt még meg tudjuk engedni magunknak. Nem tudom, mit csinállok majd a behajtókkal. Még van fél órával eldönteni.

A gyerekeim az ajtó előtt. Kítették őket, majd elmentek. Legalább nem pazaroltam rájuk töltenyt. Megfogom a gyerekeim kezét, elhagyjuk a lakótelepet. Nem bírom a sok kérdést. Némán ballagunk. Az utca halott, dermesztő kezétől fázom. Elérünk az állomásra. Egy fal maradt a váróteremből, körülötte törmelékek és hamu. A falnak támaszkodunk. A fák még élnek, még nyújtózkodnak, de már nem tudják megérinteni az eget. Szürke a gaz, egy kiverő kutya szimatol élelem után. Látom a szemében, bánja, hogy megszületett. Nem tudok megszólalni.

Motorzúgást hallunk. Tűzpiros quad. Kerekein nincs gumi, a sít használja. Segítek beszállni a gyerekeknek. Amikor beszállok, látom a kezeimhez ragadt vért. Mielőtt a nadrágomba törölném, egy zsebkendőt nyom a kezembe. Felém fordul, és úgy beszél. Elnézést kérek, nem tudom mivel letakarítani. Mióta megszereztem, így könnyezik a kaszni. Lába a gázpedálon. A tekintete nem tiszta, apró szürke pamacsok vannak benne. Nagyapámnak is ilyen lett a szeme, mikor nem sikerült a műtét. Hallgatom, hangja, akár a madár csőr, ami karcolja az üveget. Nem tudja, hogy mi lett a fiaival. A sín pedig nem fogy el, pedig már három éve úton van. Hátrafordulok, a gyerekek alszanak. Ha így haladunk, éjjelre odaérünk. Remélem, ott van még, rég láttam azt a helyet, lehet, nem fogom felismerni. Zsebemből kiviszem a gyűrűt, és forgatom. A puha kezére emlékeztet, amit többé nem érintetek meg.

Amikor megérkeztem az országba, megérték a lázamat, majd tovább engedtek. A repülőtéren olyan volt, mint egy beteg gorilla szíve, elmeszesedett az érfal, megállította az ütőereket. Beültem a taxiba, láttam a hosszú sort a bevásárlóközpont előtt. A lakótelep körül nyüzsgés. Alig fértem el a lépcsőházban. Belépek a lakásba, a hangomra odafutnak a gyerekek,

Cím nélkül

és megölelnek. A feleségem odajön hozzám. Miért nézel rám hetek óta úgy, mint a macska? Látom az arca elváltozásait. Még az orvosok is azt mondták, hogy semmi baja. Én látom azokat a fekete vonalakat, amik körbeszórták az arcát. Hiába kértem naphosszat, hogy menjünk el más klinikákra is. Biztos benne, hogy semmi baja nincsen. Egyik reggel nem bírta abbahagyni a köhögést, Mikor eltartotta szájától a zsebkendőt, láttuk a vörös foltokat. Hallottuk, ahogy berontanak a lakásba, és karon fogják a feleségemet. Nem tudtam tőle elbúcsúzni, kezelés alatt nem kaptam semmi tájékoztatást. Még telefonon sem tudtam vele beszélni. Hogy meghalt, csak hetekkel később tudtam meg egy internetes honlap listájáról. Nem tudom, hogy hova temették.

Megérkezünk. Leállította a motort, és elköszönt. Karon fogtam a két gyereket és elindultunk az utcán. Ahogy sétáltunk, észrevettem, hogy az egyik levette a szájaszkot. Megkérdeztem tőle, miért csinálta. Csak rázta a fejét, közben is, hogy visszatettem rá. Hallottam, hogy köhög. Nem láttuk egymást, az utcalámpák még azt a halvány narancs fényt sem árasztották az útra, mint máshol. Mindegy volt, hova nézek, nem láttam se kerítést, se házat. Mintha az út végén égett volna valami. Erősen fogtam a kezüket. A ház végére világosan látszott előttünk. A gyerekeket megkértem, várjanak itt. A kerítés nem volt magas, sikerült átlépnem. Megálltam az ajtó előtt, megtöltöttem a pisztolyt, majd megnyomtam a csengőt. Nem érkezett semmi válasz. Mindig elfelejtem, hogy már nincsenek szabályok. Földre rúgom az ajtót. A nőnek riadt az arca. Semmit sem változott, ugyanaz a rémült egércs, amivel a boltban találkoztam. Mit keres itt? Nem válaszolok, nem tudom, hogy milyen halált kéne adnom neki. Nagyon sok ötletem volt erre, mióta nyomozok utána. Nézem azokat a méregzöld szemeit, és nem jut eszembe semmi. Körbenézek. Azt hiszem, ezt nevezik mások villának.

Nem fért a fejembe, hogy tudta ezt évekig csinálni. Nem volt benne tapintat vagy empátia. Volt, amikor megálltam a sorok között, közel a kasszához, és hallgattam, ahogy a vevőkkel beszél. Szavai, mozdulatai mint sörétes puska repeszei a vásárló testében. Nem került semmibe, hogy megtudjam, hol él, állandóan dicsekedett, neki mennyire jó. Szegény, azt nem tudta, hogy ez a büszkeség még megölheti.

Gyertek, máttól itt fogunk lakni, tudom, nincs xbox, amire annyira vágytok, de

majd idővel az is lesz. Azt hittem, zárva találok a kaput, de szerencsére a kilincs engedett. Láttam, ahogy vacognak, olyanok voltak, mint a kék derengés, ami felébreszti az alvókat. Kinyitottam a hűtőt, megkérdeztem, mit kérnek. Megvacsoráztunk. Megmutattam nekik a lakást, hogy hol lesz a szobájuk. Az én szobámra mutattam, és megkértem őket, hogy csak kópjanak. Megfürödtek. Már az ágyban feküdtek, mikor megkérdezték. Apa, meg fogunk halni? Ne butáskodjatok, semmi baj nem lesz, csak később lesz xboxok. Elbúcsúztam, és kimentem a szobából. A spejzban megtaláltam a kedvenc sörömet, megfogtam párat, és a szobámba mentem. Kulcsra zártam az ajtót. Az éjjeliszekekre tettem a söröket. Az ágyra dobtam magam, és láttam a nő testét. Az ajtóra van akasztva, mint egy kabát. Kibontottam a sört, szisszent, akár a nő nyelve, amikor elvágta. Méregzöld szemem zöldeskék lett. Már nincsenek rossz megjegyzései. Nem kérdezi meg, hogy parancsol még valamit az úr? Kussol.

Elfogyott a sör, kimegyek, hogy hozzak még belőle. Úgy érzem, hogy nincs elég kezem, hogy keveset tudok a szobámba vinni, ezért járok fel-alá a spejz és a szobám között. Toronyban állnak az üvegek a szobában. Leülök az ágyra, kibontok egy másikat. Itt fogunk megdöglenni.

Dél

A fekete mercedesből telefoncsörgést hallok. Állok a kirakat előtt. Egy szőke hajú próbababa mosolyog rám. Flitteres felső, párdücmintás nadrág. Nagyon csinos. A busztábla mellett a kukából valami mászik. Biztos patkány. Ennek a nőnek beszélek több órája, de csak áll az üveg mögött és hallgat. Az utasoknak teheték ide, hogy kihallgassa mások életét. Hozzá akarok vágni valamit. Szégyellje magát.

Még senkinek nem mondtam el. Jól esett a próbababával közölnöm, hogy mire vágyom. Már nem arra, hogy jöjjön a busz. Pedig délnek tartok. Azt mondják, ott minden jobb. Attól még én nem fogok megváltozni. Egyre csak arra vágyom, hogy papírpénz legyek. Nem nézett rám, és nem érdekelte, amit mondok. A lakótelepet nézte. Tudom, hogy ő is látja a sok, fekete lapostévéjét. Nincs adás, hallgatunk.

>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

Fekszem a padon, és látom, hogy a vilanypóznán kék melltartó lóg. Becsukom a szemem, és érzem, ahogy fölöttem az exem összelapítja a mellkasom. Nagyon jó. Szerettem, hogy kövérebb nálam, mindig is azt akartam, hogy mellette lapos legyek, hogy össze tudjon gyűrni, és bele tudjon tenni a zsebébe, hogy mindig vele legyek. Amikor felvettem neki az ötletet, összepakolt, és elhagyta a házat. Mást nem fogok tudni ennyire szeretni, kiabáltam neki, mikor becsapta az ajtót.

Egyre hangosabb a csörgés. A zsebemben érzem, hogy rezeg. Tényleg az én telefonom az, és nem abban a ronda mercédeszben szól. Nem akarom felvenni, pedig ő az. A képernyőt nézem, majd észreveszem, hogy a szélén négy ujj jelenik meg. Az utcára dobom, és az egész testem remeg. A telefonból kinyúlik egy kéz, és megmarkolja a betont, úgy húzza ki magát a készülékből. Elöttem áll, de az arcát nem látom. Elindul felém, és a busz korlátját kitépi a földből. Rám kiált, ezt a hangot már hallottam, az exemé. Elkezdek futni, és tudom, hogy nincs esélyem, gyerekként a fogócskában sem voltam jó. Most is csak körbe-körbe futok a buszmegálló körül. Tényleg jöhetne már egy busz, vagy legalább valaki, aki segít. Szédülök, és egyedül érzem magam.

Nem láttam még ilyen szépet, mondtam a kasszás csajnak a boltban, mikor letettem elé a savanyú uborkát. Elpirult, és megkérdezte, amit szokott. Mást adhatok? Amikor hazaértem, letettem az asztalra, és vártam rá. Tudom, hogy ez a kedvence, hogy ebből két üvegnyit is meg bírna egy nap enni. A konyhában ültem és híreket olvastam, mikor bejött. Nem adott puszit, és idegesen kérdezte, hogy mit akarok én az aldis Julcsitól. Nem is értem a kérdést, válaszoltam, tudhatná, hogy őt szeretem. Kulcsra zárta a fürdőajtót, és hallottam, ahogy üti a falat és kiabál. Az uborkát néztem. Beleharaptam, ropogott és savanyú volt.

A korlát vasrúdja a tarkómnak csapódott, és a padba vertem a fejem. Nem láttam semmit, és nem éreztem, csak hallottam a vasrúd klopfolását. Boldog voltam, hogy most bekövetkezik, hogy meg tudok változni. Az sem érdekelt, hogy miért teszi ezt velem, persze gondoltam, hogy ez a sorozatos féltékenységi rohamának utolsó állomása. Öröm volt ez, tudtam, hogy csak így válhatok azzá, ami szeretnék lenni. Az óvodában is egy bankjegy volt a jelem, mindenki furán nézett rám, de sosem izgatott. Különleges akartam lenni, olyan, akiből nincs még egy, csak egyetlen gyártottak, az ünnep alkalmából. Aki majd a kezébe vesz, látni fogja, vagy ha nem, tapintásból érzi, hogy belőlem csak egy van.

A busz kerekei csikorogva érkeztek meg a megállóba. Vékonynak éreztem magam, és kisebbnek láttam, ami körbevett. Az exem kinyitja a busz ajtaját, és kiszáll. Felvesz és összehajtogat, majd a zsebébe dug. Élvezem, hogy nem látok semmit, és a hozzám tapadt zsebpiszok sem zavar.

Ott vagyok, ahol lennem kell, és nagyon szeretem, hogy velem lehetek. Tudom, hogy én leszek a szerencsepénze. Tudom, hogy szépnek tart és meg akar tartani magának. Visszaszállunk a buszra. Elindulunk délnek.

Az író olvasója, textil, 200×6, 2020.

Nem sajnállak, szebb vagy így. A tényéromon mosolyog a szád. Nem húzogatód többet oldalra, ha a soraimat olvasod. Te akartad. Én mondtam neked, hogy nem érdemes. Úgyis én nyerek.

Köretnek megfelelnek a hangszálaid, nem kell neked beszéd. Nem kell olyanokat hallanom tőled, hogy gyenge, hogy egy kakasnak nem lehetnek pikkelyei. Látod? Nesze, itt egy tükör. Bőr helyett neked is pikkelyek nőnek a sebed körül. Gratulálok, gerinctelen lettél.

Én csak segítek neked, legyél hálás. Adtam neked érzékszerveket, hogy érezd a fájdalmaim. A retinádba égjen, emlékezz rá hűvös napokon. Öreg korodra ez az egyetlen emléked maradjon. Magányodban törj ketté, mint egy elszáradt ruhaszipesz.

Gondolkozhatsz, hogy miért nem lógsz fejfel lefelé, miért van a tested vízszintesen. A válasz egyszerű. A tested tükrözi a gondolkodásod. Egysíkú vagy, fantáziátlan. Ezt is a szádba kell rágnom. Te csecsemő.

Na jó, legyen. Nem engedlek el. Rohadj el itt, de azért bekötözlek. Maradj életben. Lépj tovább lábak nélkül. Fújódj fel, mint egy gumikacsa, és hápogj. Nem fogják meghallani. Nem írom le.

Nem fogsz többet rólam írni, nem leszel velem kritikus. Kitágítom helyetted a szemed, hogy még szebb legyél. Az leszel, ami most is vagy, egy kibelezett béka. Viszlek kiállításokra, belőled fogok meggazdagodni.

Kiirtottad belőlem az író, ezt is csak a bőrödre írom, befejezésül. Tegyük valamit a környezetért, nem? Kész az alkotásom, megforgatlak. Remekmű lettél. Legyél büszke magadra.

Sündisznó

Mászkálunk az egyetem campusán. Sétáltatom a gyomoridegem, így is írhatom. Egy ideje nem érzem azt, hogy szeretne. Nem enged közel, hiába vagyok mellette, nem fogja meg a kezem, pedig elméletileg járunk. Más fogalmaink vannak. Erdő nőtt az egyetem mellett. Hallgatom őt, nyújtja a fák ágait a szél. Megfeszülnek.

Az óra közben jutott eszembe, milyen lehet a fák társadalma. Gondolj bele, milyen lehet az, hogy tőled pár méterre ott van a szomszédod. Nem mersz még fingani sem, mert megszólja a másik. Hiába kéred, hogy költözzön már arrébb, anynyi választ kapsz, hogy nem teheti. Biztos

léteznek ott is szabályok, de hiába morgolódsz és mutatsz a törvényre. Nem érdekli őket. Állnak, pisognak rád.

Egy fa lehet antiszociális? Nem tudja elkerülni őket, bármerre néz, csak őket látja. Az antiszociális fa arra vágyik, hogy csak egymaga legyen. Kietlen tájon egy személyes erdő akar lenni. Mennyire rossz lehet azoknak, akik nem akarnak közösséget vállalni velük. Mégsem tudnak mást tenni, mert a szomszédjaik gyökerei folyton átlógnak az övéikre. Nem hisznek a feltámadásban, mert nem tudják, hogy létezik számukra.

Viharban is azért szorongnak, mert attól félnek, hogy a másik rájuk dől. Könnyebb lehet a párválasztás? A finnyásoknak is rossz lehet, ha kilométerekre van a szerelmed, de egész életedben nem látod az arcát. Elég egyetlen érintéssel elérni az aktust? Akik sokat fecsegnek éjszaka, azokat hogyan kussoltatják el az alvók? Töprengtem, és úgy éreztem, hogy semmiben sem másabb. Ugyanolyan szar.

Az óra után, mielőtt jöttél, elhatároztam, hogy kíváncsiságból elültetem a körmöm a gyökerek mellé. Éjszakánként locsolom, és abban bízom, hogy kinő. Mi nőhetne ki belőle? Egy kéz? Mozgó szaru-lemez? Vagy egy ragadozó állat? Teremteni belőlem egy másikat. Megkapná a tudatom. Érezni fogom, hogy milyen az erdőben, fák között élni. Aztán a róka talpa szétlapítana. Annyira puha, hogy észre se venné.

Több órája sétálunk. Nehéz tartanom magam. Legszívesebben kitépném a gerincem, úgyis csak a baj van vele. Odaültetném a fekete fák mellé. Állna ott, ugyanúgy. Mozdulatlanul. Ha cselekvésképtelenné válok, az az igazi faézés. Állsz, és csak beszélni tudsz. Nem gyűjtesz új emlékeket, csak a régit dolgozod fel. A gerinc csak csont marad, lélek nélküli, sivár öntvény, amitől reszketnek a turisták.

Egészségügyi sétának hívjuk, mióta rengeteget ülünk az előadásokon. A lakásba érve kinyitom a hűtőt. Ma én vagyok a vacsorafelelős. Ahogy nézem, egy tojásrántottára lesz elég. Van sajt is, meg pár pohárnyi bor. Bizakodva nézek az este felé. Túl szeretnék lendülni ezen az időszakon. Azt akarom, hogy olyan legyen, mint régen. Lehet, hogy most is szeret? Nehezen mutatja ki, ezzel a közömbös, színtelen szemével. Megváltozott.

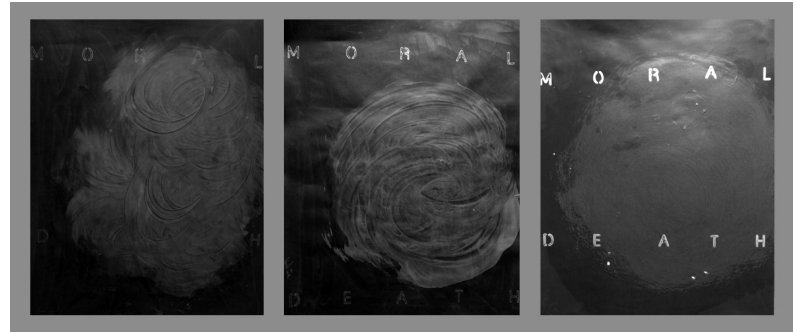
Az ágyon fekszem. Várom, hogy jöjjön. A zuhanyrózsa csöpög. Álmosabb vagyok a kelleténél. Olyan vagyok, mint egy levegővel telített műanyag zacskó. Kérném, hogy lépjen rám. Én ijednék meg a hangomtól.

Befekszik mellém, puszilgatom. Nem lők el. Ha kutya lennék, most járna a farkam, annyira örülök. Leveszem a bugyiját. Simogatom, azt hittem, örülni fog neki, de megharap. Akkor veszem észre, hogy a nemi szerve helyén sündisznó van. Azt mondja, hogy takarodjak innen. Mit képelek? Ezért lökött el magától eddig, félt attól, hogy mit szólok. Ez a kis vakarék elrontotta a kapcsolatunkat. Befordulok a fal felé, nézem a zöld meszelést. A sündisznók mindig ennyire undok állatok? Lüktet a kezem, be kéne kötöznöm. Nem érdekel.

HORVÁTH EVE

Hollócsőr kisasszony

nézem, ahogy előbújik a kredenc alól, csőrében elgurult parafa dugó, meddig van nyitva a bolt? egy kis bikavért kellene hozni. száraz torokhang, úgy tesz, mint akinek végül is egészen mindegy. hogy szesz lesz, vagy irtózatossá jőzanság, amitől égnek állnak a tollai. inkább jógázni kellene. sóhajtja átszellemülten, micsoda ászanákat gondolt ki még a nyáron! de azóta megint megváltozott a klíma, ide hidegek jönnek, idegesítő, monoton körkörösség. hétfőnként ki kell rakni a kukát. kedden hajnalban ürítik. mindig ide lyukad ki, az élők és holtak között oldalog óvatosan, semmiről sem dönt, mindentben inkompetens. az esték bensőségesek, a hajnalok őszinték. a nappalt valahogy kibekkel, amennyire a becsületéből telik. „mintha meghaltál volna, és mégis élnél, és egyszerre élveznéd mindkét állapot előnyeit.” olvassa dosztojevszkijnél, ő ez milyen találó. vagy ez: „van itt valaki? ki kopog? én vagyok, mondta findlay. takarodj, senki sem hívott! ugyan már, mondta findlay.” nézem, ahogy elbújik a kredenc alá, csőrében papírokkal. kiborítom a hamutálat, a poharat elmosom.

Moral Death

olvassuk a téren a szoborfeliratot, elmennek a buszok, a trolik, de marad nálunk az idő, odaadón alánk csúszik, akár a kígyó.

hallod a sziszegést? ahogy a blúzod mélyére nyúlok, persze, csak képzeletben. itt még semmi sem biztos, bármikor átszaladhat rajtam egy kisgyerek, akit elütsz. próbálok komoly lenni, kinőni csalódásaim, amikről nem tehetsz.

felszállunk, lyukasztunk, szinte már csókolózunk, a nyelvem megoldódik, túl sok rövidet ittam, kibogozlak valaki más karjából, aki még fogva tart, te elnézést kérsz, de múltkor is megbüntettek, amikor nem volt jegyed.

Jéger

kicsi kicsiszolt kő vagy, átlátszóan tiszta üvegtör, élesen lágy, lány. nő. metszően meleg, az évszakhoz képest. lampionégők a kálvinon, két felespohár a padon. az égre nevelsz, nézem a profilodat. még bármi lehet.

távolról közelítünk, ahogy a verssoroknál, mintha fókusz keresnénk, de minden elmosódik, esetleges, ha bemozdulunk. nem lehet tudni, mi lesz, megint te álltad a cechet. tartozni hozzád vagy nem tartozni? egy fecske nem csinál nyarat.

a fényes, mogyorókrémes hajadat szeretném simogatni. vajon elrontaná az érintésem? annyira selymes így messziről.

Szerelem

álmodtam veled. még sohasem láttalak. egymásra néztünk egy kórházban, majd mellém feküdtél a hordágyra. tudtuk, hogy összetartozunk, nem is beszélgettünk. még a nevedet sem mondtad, csak mosolyogtál. cseppet sem kételkedtem, mint ahogy annyiszor – értem jöttél, én meg téged vártalak, ez tiszta sor. olyan, mintha az ember angyallal találkozna. szárnyairól ismeri fel, pláne, ha fényt nevet. az orvosi ellátás után vettünk egy kólát az automatából, belém karoltál, kiléptünk a kapun, a vakító város felé, magabiztosan.

DANKÓ TÍMEA

Dobszerda

többnapos sebektől vérző feltépett menstruációs naptár a múlás kezdetét piros egyenessel mint az ajkad vonalát meguntam tegnap marcipánt hányó márciusi hóviharban sem hordani kabátot éppen olyan kék mint a szemed vízlepergető réteg szóáradat ellen mélytengeri halat nyelni majd én világitok

Belladonna

Meszelt falra hányt szíven megfolyt festék. Kifacsart, és bűnös-ként szárítókötélre akasztott bugyik. Szeretőtemető. Szakadt virágminta, szirmai derékig érnek. Gúzsba kötött nadragulya az ágyon, sötétbe meredő bogószemek. Nedvező sebből fekete főzet, hangszert elhagyó dobogás. Rézüstben táguló tekintet, kiázott tropánvázak.

Deltatorkolat

a hold zománczott órlőfog egy mosdókagyló nyelvén porcelánban elágazó kapillárisok hajszálereket tépni a lefolyóba nem tudom megválni magam karmazsinvörös zuhatagban fürdő gyöngyházfényű véécésésze öblítés után a garatban rekedt íz elnevezem rólad reggeli tejbegrízben eperlekvár bevérzett szemfehérje a nap sugárban tör elő

Sebők György (1992, Debrecen) zenész, költő, terapeuta. 2015 óta közöl verseket online és print folyóiratokban. Első kötete 2021-ben jelenik meg *Az éggel egyenlővé* címmel a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

Oláh Péter 1999-ben született Budapesten, Órbottyánban él. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos hallgatója. Több éve ír prózát, a sárvári

írótáborban két alkalommal bronz oklevéllel díjazták. A *Nincs* online folyóirat egyik főszerkesztője.

Horváth Eve 1984-ben született Nagykanizsán. Jelenleg Dunavécshán él. Megjelent kötete: *Konzol* (Mersz Könyvek, 2019.)

Dankó Tímea 1995-ben született Debrecenben, jelenleg Tatabányán él. Eddigi írásai a *KULTer.hu*-n, a *Zempléni Múzsában* és a *Tiszatáj online*-on olvashatóak.

TRAIAN T. COȘOVEI

A kés fényében

(În lumina cuțitului)

Egy életen át jeleket adtam
tükrömbe az embernek.
Egy életen át olcsó cigarettákat gyűjtöttem a
családi fotók lángjaival.
Éveken keresztül, egy ecetbe mártott szivaccsal
törölgettem könnyeit, szemét, hovatarozását.
A déli fényben, arca, egy hal hatalmas szeme,
a mélységekből partra vetett lényé.
Most tükröm elsötétül, mint a régi kávékészletünk
ezüstje.
S vízében, tükröm, a búcsú fulladozó jeleire rángatózik.
Viszlát, bádögember,
viszlát, könnyező evőeszközök.
Puha ronggyal letöröltem rólatok a port,
éveken keresztül, egész életemben jeleket adtam.
Mélyen a tükörbe evődtek a búcsú jelei.
Az eső kézírataiban maradtak jeleim.
Akkor melyik kés fényénél olvassam még az életet?

Utolsó füveskönyv, első bogárgyűjtemény

(Ultimul ierbar, primul insectar)

Egy olyan eget keresek, melyen csillagok is vannak,
Karbidszagú gyermekkorom akarom felfedezni
A parittyát és a földről felkapdosott eperfa keserű ízét
Legelső hajszáladat és legelső búcsúleveled.

Sötétedik, s az időnek már nincs türelme.
Feljön a nap, s az időnek már nincs igaza,
Alkonyodik, parfümök illata tested kontúrjaid,
Virrad, szoknyád lesben áll.
Hűvösödik, brossod bogár alakja
Vágyaink között bolyong.

Sokasodik a bor, aprítja nyelése,
Parfümöd megmarad, mint egy hibás emlékezés:
Egy virág a sötét bogárgyűjteményben.

A vers

(Poemul)

Eljött az ideje, hogy összekaparjam magányomat, mint egy
maroknyi összeget.

Eljött az idő, hogy befejezzem e verset. A kiáltások is
elnémulnak,

a nagy záporok is elcsitulnak lassan.

Az üvegtengereken túl, a távolban, térded vizesését megtöri
a szikla.

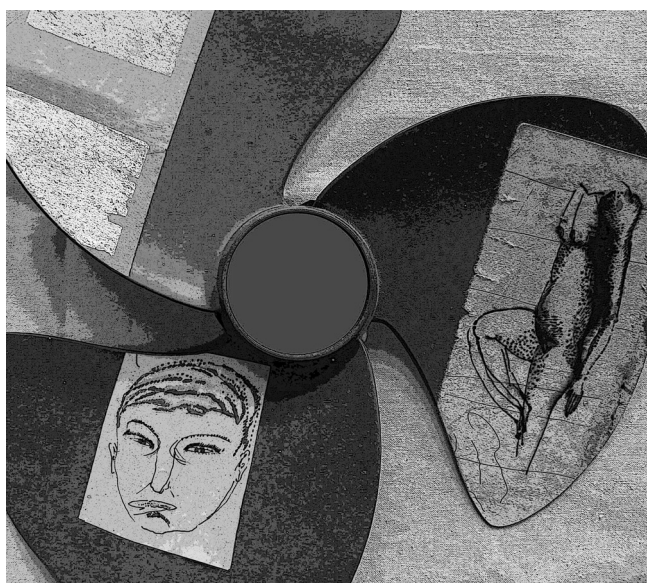
Ideje, hogy én is befejezzem e verset –
hogyan élhessek,

be kell gombolnom, mint egy régi katonai zubbonyt;
olyan lesz, mintha egy hosszú utazásra indulnék.

Bezárom az ajtót, báránnyal firkálok a falakra,
beszegelem az ablakokat –

vastag meszes csíkokat kenek a kerítésekre,
medve hájával kenem be testem,
szörnyen dadogni fogok.

Traian T. Coșovei (1954–2014) első verseskötete 1979-ben jelent meg. A „80-as generáció” fenegyerekeként tartották számon. Több mint 20 verseskötete jelent meg. Munkásságát számos romániai és nemzetközi irodalmi díjjal ismerték el.

Assemblage

Most rúddal pöckölöm ki az ajtót –
Csak megnyissam a ház csapjait, leoltsam a villanyt;
Neki meg kell jelennie, közelben kell lennie.
Fiúsrá nyíratkozom, kegyetlenül vadászni fogok.
A földszinti banya kezéből kitépem a tárcát,
levendulaillattal, kutatni fogok a sötétben,
földre taposom a frontról kapott leveleit;
biztosítási kötvényeit,

Itt kell lennie, valahol!

Keresni fogom a patikaszekrényben, ollóval
kivágom fényképeit –
ollóval helyet teremtek a tömegben,
a banya ollójával teremtek magamnak
házat, szerelmet, álmot.

Közelben kell lennie – érzem – e penge versért, barátaim,
képes vagyok

eldobni, eladnám lelkeimet,
bekenném lassan arcomat a világ nagy könyvtárainak hamvaival!
Végleg eljött az ideje, hogy befejezzem e verset.

Most, csakis most (piciny türelmet kérek – még egy picinyt,
könyörgöm)

e verssel nyerem vissza léteimet,
ő mindig is volt és talán vége is...
Hagyjátok, kérlek, hogy elkezdjem!
Hagyjátok, kérlek, hogy befejezzem.

Bad boy

Én vagyok a rosszfiú, ki a ház gyufájára – végre –
rátette kezét,

orrával a család altatós zacskójában csüng,
ki megfakult újságokkal eteti a város madarait –
ki nyitva hagyja a csapokat, égve villanyt,
a kiráncigált fiókokat.

Egy rossz gyerek voltam. Megfakult újságokba
csavartam anyám szendvicsét,
a megfakult újságokkal megvilágítottam életem,
hogyan végezik a jövőm
lássam –

a megfakult újságokból építettem házat, szerelmet, álmot.
De én rossz gyerek vagyok, ki remegteti a troli síneit,
ki a hideg szobraivá dermeszti az öntvényt.
A gyerek vagyok, ki felfedezte az alkoholt és a felejtést,
a magányt és a gáznak csapjait.
A rosszfiú, ki a falakra írja, „élj vagy meghalsz”,
ki a holnap pénzét szétszórja, hogy a végeig a
létezésért küzdjön.

Ki a nyomorúságra nyálaz, ki bemocskolja a lapokat.
De mikor a házban mindenki alszik és álmodik,
én a halált dadogtatom.

PETHŐ LORÁND fordításai

Piac

A nyárból ezúton kiúsztak, valami fájdalom volt a nőben, aki hobbiól tanulmányozta az emberek arcát, onnan olvasta le a sorsukat. Az aradi nagypiac ott van az öreg, régi ortodox templom mellett. Ha nyitva volt a templom nagyajtója, úgy pontosan rá lehetett látni a tejsorra. A nő túrót akart vásárolni, előtte egy férfi az ömlesztett tehéntúróból kért fél kilónyt. A nő megérintette a férfi alkarját és azt mondta:

– Ne, ne abból vegyen, hanem a gézbe göngyölt csomókból. Az az igazi tehéntúró...

A nőben volt valami csekélyke kevélység. Még hozzáfűzte:

– A gézből kicsepeg a lé, marad az édeskés, tiszta tehéntúró, az a legjobb a csuszára.

Nézték egymást, egymás arcát.

– Maga azt honnan tudja?

– A koromból kifolyólag, láthelyzetben vagyok, nekem a szagok is sok mindent elárulnak.

Wittgenstein írta le: nézd jól a dolgokat.

Vitték a kezükben a tehéntúró, úgy mentek át a nagypiacra. A nő már benne volt a korban, azt hozta a férfi tudtára.

– Szokratész, a nagy görög gondolkodó soha semmit nem írt le, de minden nap kivonult a piacra, szeretett ott járni, emberekkel beszélgetni, néha kisebb csődület vette körül. A test megaláztatása az öregkor. Én nyugdíjas vagyok, sok mindent tudok.

A férfi hallgatta a nőt, és az volt az érzése, hogy ez a nő itt mellette egy öregkori tündér, szép a testmozgása, szép a hangja. Mindkét ember már benne volt a korban, és még mindig kerestek valakit, egy társat, akinek az orrára köthetik kis méretű titkaikat. A nő Bukarestben élt, az öregkor vetette Aradra, ez nagyon megfelelt az öregkorhoz illő tárgyakhoz. A vidéki városban jól érezte magát, a nyugdíja minden hónapban megjött. Az ő hobbija az volt, hogy tanulmányozta az emberek arcát, abból derítette ki karakterüket, jellemüket. Ezért volt szüksége a piac forgatagára, s az aradi piacra bejöttek a környező falvak földművelői, állattartói. Az aradi piacon rátalált arcot viselő, de szinte arctalan emberekre.

A férfi azt mondta:

– Akkor én most hazakísérem, mit főz ma?

A nő elmondta, hogy túrós csuszát főz, de ő sose vesz makarónt, ő még az Arad környéki falvak világából hozta a konyhai, a főzési szokásokat. Ő nagyon jó laskát tud készíteni, aminek a titka, hogy sok tojásból nagyon vékony tésztát kell kinyújtani, de ő kést nem használ a tészta felvágásához. A jó laskatésztát szaggatni, tépdésni kell, úgy jobban felfő, aztán olvasztott vajra önti.

A férfi rögtön otthon érezte magát a nő belső világában, a bútorai, a könyvei között. Alig tudtak egymásról valamit, de az őket körülvevő világ magához ölelte őket. A nő szerint az őket körülvevő világban minden kisebb lesz, ha kimondjuk észrevételeinket. Ahogy Goethe hitte: minden élet elviselhe-

tő, ha megőrzöd önmagadat. A világ mindent elrendez, a kezünk alá, a tenyerünkbe dolgozik. Szilánkosítottak az emlékeink.

A férfinek nagyon ízlett a szaggatott laska. Úgy beszélgettek, hogy hol tegezték, hol magázták egymást. És minden bevezető vagy átmenet nélkül a férfi megcsókolta a nőt, ez váratlan szituáció volt, de jól esett nekik. Az egész helyzetnek, ebédnek mágikus vonzereje volt.

A férfi ettől a naptól kezdve szinte minden nap megjelent a nő otthonában. A jelen levakarhatatlanul ragadt rájuk. Nem volt múltjuk, nem voltak régi szerelmek, csak a jelen létezett. Belépőjegyük volt a jelenbe.

A nő arról mesélt, hogy ötven évig élt Bukarestben, a nagy román síkság kellős közepén, és ott tanulta meg az emberekre való ráfigyelés művészetét, amelyben, mivel csak az övé volt, sose csalódott. Voltak kedvenc helyei, ilyen volt a Văcărești negyedben lévő Arghezi-ház. A nagy román költőnek egy fia és egy lánya volt. A fia Svájcba emigrált, Mitzura, az Arghezi-lány itthon maradt, gondozta a szüleit, az óriási cseresznyeskertet. Mindez a domboldalon, a 31-es autóbusz végállomásánál, szemben a börtönnel.

A nő itt, az Arghezi-ligetben vett minden évben cseresznyét. Arghezi egy székelly cselédlány s egy ügyvéd fia volt, a székelly lányt úgy hívták, Ergezi. Amikor fiatalemberré növekedett a román költő és bevitte egy irodalmi laphoz a verseit, azok a költők azt mondták: a versek jók, de ilyen név, hogy Ergezi, a román nyelvben nincs. Az egyik szerkesztő odaírta a versek fölé a Tudor Arghezi nevet. A nő azt a verset szerette legjobban, amit Lőrinczi László fordított magyar nyelvre:

*Elmentél hát. S hogy menj, én kértelek,
az ösvény lágy homokján kísérem léptedet,
amíg a fű közt elnyelt a magány.
De néztél-e bár egyszer vissza rám?*

*Mentél, és én intettem volna érted,
de mit inthet egy árny a messzeségnek?*

*Akartam: menj. Akartam, hogy maradj.
Az első óhaj ért el hamarabb,
nem nyugózott a néma második.
Miért? S miért maradtál volna itt?*

A férfinek tetszett, hogy a nő sok verset tudott elmondani kívülről. A nőben anyagi türelem honolt, méltósággal megáldva. Újra és újra az Arghezi-birtokra gondolt. A nagy költő minden fellépésekor szóba hozta a két gyermekét, imádta őket. A lánya, Mitzura, színiakadémiát végzett és egyetlen bukaresti színházban sem kapott állást. Az arca rút volt, valamelyik székelly ösére hasonlított, és az egész testfelépítése sem volt jó. Tisztelte a szüleit, előbb az anyja halt meg, utána az apja, ott temette el őket a villa bejárata előtt. A férfinak kissé gyanús volt, hogy a nő emlékei vissza-visszatérnek az Arghezi családhoz.

Lassan melegegtek össze, a csokolózást élvezték, jól esett nekik. Aztán a férfi lassan az ágy felé terelte a nőt, előbb a mellét simogatta, aztán keze lekúszott a szeméremdombra, azt simogatta nagy hozzáéréssel. A nő halkán suttozta:

– Maga most mit csinál velem?

Cím nélkül

A férfi nem jött zavarba, hangfogóval ejtette ki a szavakat:

– Ami normális egy nő és egy férfi között.

A nő arra gondolt, hogy sok nővel lehetett dolga, ha minden érintésébe tudás és érzelem vegyül.

Egy másik napon csak úgy elfeküdtek az ágyon. A férfi keze nem dédelgette a női testet, nem kereste meg az érzékeny és érző testrészeket. A férfi azt szerette volna megtudni, mi hajtja a nőt, hogy minden nap, úgy dél felé kimenjenek a piacra. Erről a nő sose mondott le. Az embereket, a hozzájuk fűzött érzéseket nem rejtegette ki, nem nevezte meg. A férfi arcán rejtett félmosoly vibrált. A nőben még így, az öregkor küszöbén is felfedezhető volt a rejtett báj, szépség. Ezek a rendezetlen emberi arcok félrímes költeményekhez hasonlítottak.

Minden ember, anélkül, hogy tudná, szeretetben üdvözl. Az emberek tettes és áldozat szerepébe merülnek el, kicsit félve mindkettőtől. Viselik az öregséget, csak sejtik, hogy az öregkor megaláztatáshoz hasonlít. A nő mindezt elmondta a vele egykorú férfinak. A férfi megmozdult, levetkőztette a nőt. A test nem viselte magán az öregkor jeleit, a bőre fehér, bársonyos és sima volt. A férfi enyhén remegett, amikor belehatolt a felkínálkozó női testbe. Az első aktus után nem vonult vissza, várta, hogy nemi szerve újból megkeményedjék. S ez így ment többször is, a nő felsóhajtott.

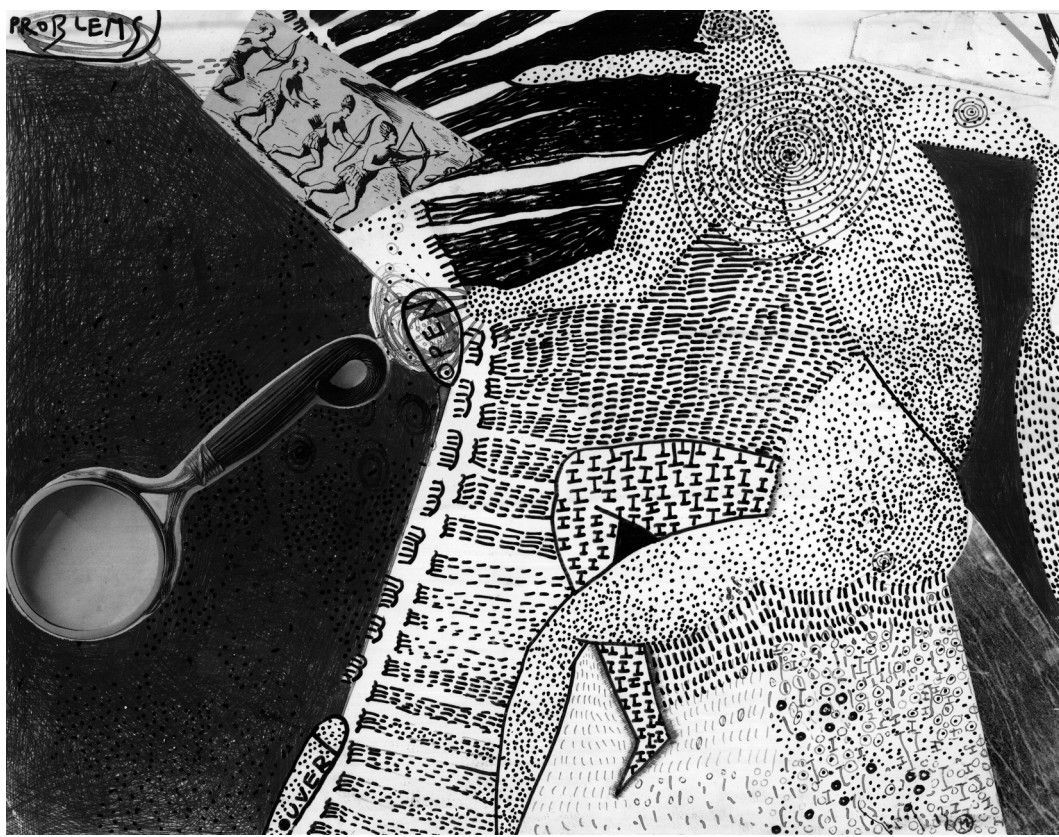
– Nagyon jó volt, élveztem többször is.

A férfi azt mondta:

– Így van ez rendjén, azt akarom, hogy te is élvezd...

Tettesek és áldozatok voltak, együtt érezték a mindent s egy kicsit féltek is ettől a közösüléstől. A szeretkezést félszavakkal, sóhajokkal tarkították. Az örömszerzésben lesték, figyelték egymást. Egymás emlékeivé váltak. Egy életnek kellett eltelnie, hogy ezt megéljék. És ettől a naptól kezdve a viszonyuk egymáshoz úgy alakult, hogy mindez természetes legyen. Szegyenkezésnek nyoma se volt, adakoztak egymásnak.

Minden nap kigyalogáltak a piacra, belementek a román ortodox templomba, ami mindig dugig tele volt hívőkkel. Szavakkal semmit nem hoztak egymás tudtára, de várták, figyelték egymást. A jót elfogadták és örvendtek neki. A nő minden nap friss ebédet főzött, amit azután felfaltak.

Az indiánok földjén

nyos kötelessége: verset írni a nagy ünnepekre, koronázásra, a királyi család tagjainak esküvőjére. A 66 esztendő Sir John évi fizetése: 70 font és egy hordó bor.”⁷ A *Magyar Nemzet* kicsit korábban az esélyeseket is röviden ismertette. 1984-es haláláról már több cikk is beszámol. Rövid hírként közli a *Népszava*, mely említést tesz Parkinson-kórjáról is, a *Népszabadság*, mely eladott könyveinek példányszáma mellett építészeti szakértelmét is hangsúlyozza, illetve egy mondat erejéig a *Magyar Nemzet*. Olvashatunk a következő poet laureate, Ted Hughes kapcsán is Betjemanról. Erre példa a Hughes kinevezéséről tudósító írás a *Magyarországban*, a *Nagyvilágban*, a *Népszavában*, az *Utunkban* és az *Új Tükörben*.

Sokszor csak említés szintjén bukkan fel a neve. Egy irodalmi témájú vonatkozás Cs. Szabó László 1973-as esszéje vagy Határ Győzőé 1978-ból.⁸ Más témájú tudósításokban vagy egy-egy angol nyelvű könyv recenziójában is rátalálhatunk azonban, ilyen például John Sparrow esszéköteté,⁹ amely foglalkozik John Betjeman költészetével is, a magyar fogadtatás azonban nem tartotta szakmai munkának.¹⁰ Ismeretterjesztő jellege ellenére Sarbu Aladár recenziója dicséri Sparrow néhány észrevételét, ám hiányol bizonyos konkrétumokat. Éppen Betjeman kapcsán jegyzi meg, hogy bár a szerző rámutat az életmű néhány fontos jellemzőjére, az olvasó háttértudás nélkül nem igazodik el az elemzésben. Egy kortárs brit kritika, Helen Gardner írása¹¹ hosszabban taglalja a könyvet, melynek stílusát azonban nem teljesen tartja naprakésznek.

A bemutatottak mellett más példákat is találhatunk, melyek révén belemerülhetünk a 60-as, 70-es évek angol nyelvű

kritikai irodalmába. Az említések szintjén tipikus példa még egy Betjeman-idézet felbukkanása a *Magyar Ifjúság* egy 1976-os írásában, de ugyanígy idézet révén kerül bele a *Marketing* című folyóirat 1985. évi 2. számába és a *Magyarország* egy cikkébe is. Különösen érdekes csemege Miklós László cikke, amely két Moholy-Nagy Lászlóról szóló visszaemlékezést mutat be.¹² A *Times* ugyanis 1977. augusztus 6-i számában a magyar művész angliai éveivel foglalkozott, különösen ottani fényképészeti tevékenységével. Moholy-Nagy a külföldiek éleslátásával figyelte meg az angolokat Etonban, Oxfordban és Londonban, gondosan kiválogatott mesterművei pedig fényképalbumokat eredményeztek. Ennek kapcsán közöl az újság, és mutat be itthon Miklós két visszaemlékezést, az egyik személy pedig éppen John Betjeman, aki Moholy-Nagy tehetségét hangsúlyozza a spontán felvételek elkészítése terén, illetve precizitását emeli ki a legjobb fényképek kiválasztásánál.

Ezek alapján már látható, hogy Betjeman alakja sokszor felbukkant hazai folyóiratokban, akár a legváratlanabb témáknál is, költőként mégis kevésbé ismert. Nagy-Britanniában is jelentősen hozzájárult a hírnevéhez Margit hercegnő rokonszenve, ahogy tévészereplései is, és a viktoriánus épületek iránti rajongása, megítélése viszont a mai napig kérdéses. Nem célunk itt a 20. századi angol költészet megközelítési irányainak ismertetése, az viszont érződik, hogy Betjeman ars poeticája, posztja és hatása miatt is visszatérő szereplő.

Betjeman, ahogy összegyűjtött versei 2014-es újabb kiadásának¹³ fülszövegében olvashatjuk, az utóbbi idők egyik legnépszerűbb és legolvasottabb költője volt. Philip Larkin szavai alapján ír-

ja még, hogy az ok egyszerű: olyat találunk nála, amit senki másnál nem, s itt a humort és a mindennapok iránti érzékenységet említi. Betjeman a 20. század közepének Angliáját mutatta be élénk képeivel, s ahogy Andrew Motion írja a bevezetőben,¹⁴ szintén Larkin alapján, felöntötte a táblát, ami szerint nincs út a hétköznapi élethez. Sokan következetesen becsülik életművét, mások azonban, ahogy Motion is említi, a modernség elmentéjének tartják. Jabbar szerint a kritikusok többsége nem is fogadta örömmel az ő poet laureate kinevezését.¹⁵

Betjeman a konzervatív formaművész szerepében jelent meg a merészebb alkotók, mint például Ted Hughes mellett. Versei népszerűek voltak, de néha kritizálták, amiért nem reflektál korának „válságaira”. Ez azonban másokat is érintett, mintha a témákat senki se írná meg, ahogy Dymphna Cusack fogalmazott *Ausztráliai irodalom – angol irodalom* című esszéjében.¹⁶ Azt azonban nem szabad elfelednünk, hogy Betjeman egész líráját másra alapozta, s bár konzervatívságát nem hiába emlegették olyan gyakran, ez költészetének meghatározó eleme. Minthogy akkor indult, őt is a harmincas évek nemzedékéhez sorolják, ahogy ezt magyarországi recenziók is tükrözik, de olyan kijelentéssel is találkozhatunk, miszerint az egész második világháború utáni angol költészet Larkinra és Hughesra támaszkodik, akik ott Betjeman-tanítványokként szerepelnek.¹⁷

Martinez-Caro tanulmányában áttekinti a fontosabb angol antológiákat és ismerteti néhány kritikus véleményét, többek között John Wain ítéletét, aki, szerinte, a gyakori versformák manipulátorának tartotta és bírálta a viktoriánus korszak visszasírásáért.¹⁸ Martinez-Caro ellenben tizenhárom Betjeman-vers segítségével próbálja bizonyítani az ellenkezőjét. Ő is idézi Larkint, miszerint Betjeman egyenrangú, ha nem nagyobb költő Eliotnál, illetve ugyancsak a földrajzi helyek és az ott élő emberek bemutatásáért dicséri. A „konkrét és felismerhető” helyek költőjének nevezi, aki azonban mindenhol otthon van. Zseniálisan ábrázolja az embereket, de a szerelmi lírája már kevésbé közvetlen.¹⁹ G. M. Harvey egy esszéjében foglalkozik Betjeman költészetével.²⁰ Ő úgy látja, egyaránt tartják nagyra és alacsonyítják le komikus költőnek. Megállapítása szerint Betjeman késői írásaira az elkötelezettség a jellemző. Példaként hozza fel humanizmusát és bürokráciakritikáját is.

Látható tehát, hogy a mai napig nincs egyetértés abban, milyen értéket képvisel a közelmúlt egyik legnépszerűbb angol nyelvű költőjének életműve. Nem hiába írta Andrew Motion, hogy a legjobb dolog, amivel összeugrasztható két brit kritikus, az egy kérdés: hogyan értékelik Betjeman líráját.²¹

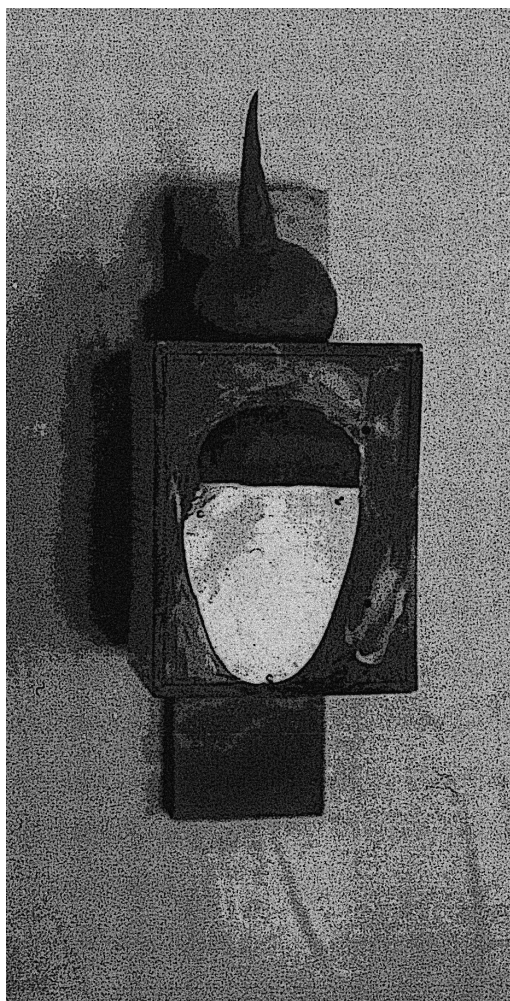
Az életmű feldolgozásához kiindulópont lehet a már említett humor. Az első kötet (*Mount Zion*, 1932) egyik darabja tipikusan ezt vetíti előre. A *The City*²² című vers társadalomképe viszont ellen-

>>>> folytatás a 18. oldalon

tétben áll a gyűjtemény más alkotásainak stílusával, kivéve talán a *The 'Varsity Students' Rag*²³ könnyed szövegét. A nyitóvers (*Death in Leamington*)²⁴ egy tragikus ballada, ezt egy himnusz követi, melynek a címe is *Hymn*,²⁵ s egy tempom felújítását dicséri. Ezek után jön a két könnyedebb mű, majd két klasszikusabb darab (*An Eighteenth-century Calvinistic Hymn, For Nineteenth-Century Burials*).²⁶ Már ennyiből is látszódik, hogy a humor csak egy elem az életműben, de nem minden esetben jelenik meg, s csak bizonyos témáknál kap hangsúlyos szerepet. Valóban nem lehet tehát Betjemant csak komikus költőnek titulálni, stílusában inkább a hétköznapi témák és hangok kristályosodnak ki, néhol nosztalgikus, máshol idilli verseket eredményezve.

Az első kötet ennek megfelelően nem is egysíkú, ahogy Betjeman lírája sem az alapvetően, megfigyelhetők különböző, de visszatérő motívumok. A tájversek és az épületekről, építészeti stílusokról szóló művek mellett vannak történelmi ihletésű írások, balladák és komikus versek is, az egyes témák között azonban lehetséges az „átjárás.” Ahogy például a *The Cityben* a nagyvárosi élet gúnyos bemutatása egyszerű, mondókaszerű ritmikával társul, úgy a második kötet (*Continual Dew, 1937*) *City*²⁷ című írása egy komolyabb, filozofikus mű, melyben a költő a nagyapjára emlékezik. Utóbbi egyébként szabadvers, ami a második gyűjtemény nyitását mutatja. Ebben található a Tandori Dezső fordításában magyarul is olvasható *The Arrest of Oscar Wilde at the Cadogan Hotel*²⁸ és a sokszor emlegetett *Slough*²⁹ is, melynek megírását Betjeman később megbánta, hiszen ebben bombákat hív a szerinte élhetetlen térségre. Eltérő hatásuk ellenére mindkettőt az életmű fontos állomásaként értelmezhetjük, a „hagyományos” egyedi szemlélete, utóbbiban pedig a modern ipari társadalom negatív képe jelenik meg. A *Slough* ráadásul a konzervek, a rádióból nem hallható madárdal és egyéb hatásos elemei kapcsán jelzi a költő felbátorodását is, ami számunkra fontos „lelet”, még akkor is, ha a megfogalmazás a második világháború alatti bombázások ismeretében nem túl szerencsés.

Élet és halál, város és vidék, természet és ember eltérő megjelenése hozza létre tehát a Betjeman-életmű sajátos „báját”, amely érthető, legtöbbször ritmusos verseivel könnyen befogadható, témái konkrétak, a versek pedig nem bocsátkoznak elvont fejtegetésekbe. Éppen ezért érdemes az angol mindennapok költőjeként szemlélni Betjemant, akinek művészete a hétköznapi olvasó számára a 20. század Nagy-Britanniájának tükré lehetett. Ez az ars poetica hatotta át egész életművét, s az első két kötetben kialakuló stílustól nem nagyon tért el később sem. A Kingsley Amis által nagyra tartott 1974-es kötet (*A Nip in the Air*) sem mutatott formailag újat, csak mélyebb gondolatokat. Ebben olvashatóak olyan,

Munkásportré

magyarul is megjelent versek, mint a *Loneliness* és a *Back from Australia*.³⁰

Egyetlen hosszabb verses vállalkozása a *Summoned by Bells* című önéletrajzi műve volt, mely kilenc részből állt, s a költő bevezetője szerint olyan közel merészkedett benne a prózához, amennyire csak mert.³¹ Párbeszédet is alkalmazott, a forma pedig nem volt végig egységes. Egyfajta óvatos kísérletezés érződik ebben is, de életművét tekintve mintha nem jutna tovább a régi műfajok és formák kiszínezésénél. A párbeszédet egyébként gyakran használta (a *Public House Drunk*³² egésze például két szereplő beszélgetése), sőt néha kórust is szerepeltetett.

Összességében elmondható, hogy Betjeman pályájában nincs sok elágazás, ő jórészt ugyanazt maradt késői időszakában is. Pályakezdő évtizedében kialakult művészeti-világnézeti elkötelezettsége, a háború előtti Betjeman azonban kilógott a 70-es, 80-as években, a viktoriánus kor iránti nosztalgiája és a technikai fejlődéssel szembeni aggályai pedig látszólag a modernség ellenségévé tették. Miközben szemléletben bizonyos értelemben új volt, formakészletét tekintve „régí”. Rajongtak egyszerű, könnyen érthető verseiért, melyek között ott lapultak a mélyebb gondolatok is, ahogy a szatirikus művekben is megtalálni a társadalomkritikai mondanivalót, de ugyanazért kritizálták, sőt néha le is alacsonyították.

Andrew Motion szerint ő csupán a biztonságot (legyen az hely vagy hangulat) kereste,³³ a nosztalgia sosem fulladt szentimentalizmusba, humoros versei

pedig gyakran komoly véggel zárulnak.³⁴ Larkin úgy fogalmazott, Betjeman elfogadta saját magát és a kort is, amiben élt, azokkal együtt, akikkel osztozott rajta.³⁵ Alakja körül azonban túl sok a vita ahhoz, hogy tisztán lássunk. Nem lehet egyszerre nagy költő és mellőzött, hisz nincs két angol irodalom. Népszerűsége, hatása, életműve helyet követel neki, csak az a kérdés, hogy hol jelölik ki ezt számára.

Jegyzetek

¹ A legnépszerűbb angol költőkre vonatkozó közvéleménykutatás. *Nagyvilág*, 1979/6., 941.

² Martinez-Caro – Dürrin Alpakin: *A Clear and Meaningful Voice: The poetry of John Betjeman*. In Ruhi, Şükriye – Zeyrek, Deniz (ed.): *Seyfi Karabaş Armağanı. A selection of studies in memory of Seyfi Karabaş*. Dept. of Foreign Language Education Middle East Technical University, Ankara, 2000, 43–64.

³ Cs. Szabó László: A szétszaggatott Orpheus. A modern költészetéről. *Új Látóhatár*, 1960/3., 199–207.

⁴ Pap Miklós: A tokajinak híre, rangja. *Képes Újság*, 1975/52., 25.

⁵ Katona Anna: John Betjeman. In *Világirodalmi lexikon I. A–C*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1970, 891–892.

⁶ Uo. 892.

⁷ Ófelsége költője. *Esti Hírlap*, 1972/242., 8.

⁸ Cs. Szabó László: Látomások a Temze parton. *Katolikus Szemle*, 1973/1., 39–51. és Hátár Győző: Zákány és macskajaj. Elmélődés a magyar irodalom rossz közérzetéről. *Új Látóhatár*, 1978/6., 465–471.

⁹ Sparrow, John: *Independent Essays*. Faber and Faber, London, 1963.

¹⁰ Sarbu András: John Sparrow: *Independent Essays*. 1963, London, Faber and Faber, 209. *Világirodalmi Figyelő*, 1963/4., 476.

¹¹ Gardner, Helen: *Independent Essays*. By John Sparrow. Pp. 210. London: Faber and Faber, 1963. *The Review of English Studies*, 1964 (15):58, 229–231.

¹² Miklós László: Moholy-Nagy, a fényképész. *Új Tükör*, 1977/37., 30.

¹³ Betjeman, John: *Collected poems*. John Murray, London, 2014.

¹⁴ Motion, Andrew: Introduction. In: Betjeman, John: *Collected poems*. John Murray, London, 2014. XV–XXIV.

¹⁵ Jabbar, Wisam Khalid Abdul: The Poet as Translator: The Poetic Vision of John Betjeman. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 2013 (1):3., 184–194.

¹⁶ Cusack, Dymphna: Ausztráliai irodalom – angol irodalom. *Nagyvilág*, 1961/5., 744–746.

¹⁷ Rámanan, M. G.: Macaulay gyermekei. *Nagyvilág*, 1986/10., 1552–1560.

¹⁸ Martinez-Caro: i. m., 43.

¹⁹ Uo., 44–55.

²⁰ Harvey, G. M.: Poetry of Commitment: John Betjeman's Later Writing. *Dalhousie Review*, 1976 (56):1., 112–124.

²¹ Motion: i. m., XVI.

²² Betjeman: *Collected poems*, 7.

²³ Uo. 5.

²⁴ Uo. 1.

²⁵ Uo. 3.

²⁶ Uo. 8–9.

²⁷ Uo. 29.

²⁸ Uo. 16.

²⁹ Uo. 20.

³⁰ Uo. 322–323.

³¹ Uo. 398.

³² Uo. 39.

³³ Motion: i. m., XX.

³⁴ Motion: i. m., XXIII–XIV.

³⁵ Motion: i. m., XXXIII.

JAKAB-BENKE NÁNDOR

Hollywood alulnézetből

A Netflix ideje, menetrendszerűen karácsony előtt érkező, fekete-fehér, kimondottan az Oscarra szánt, filmről szóló presztízsfilmje több sebből vérzik. Ezek főleg dramaturgiai sebek, de sok a kínos, (film) történeti nagyotmondás is benne. David Finchernek az édesapja, Jack Fincher forgatókönyvéből készített, Herman J. Mankiewicz legendás szcenarista életének bő tíz évét bemutató alkotását ezenkívül témérdek ironikus áthallás is gazdagítja, de valószínűleg nem mindegyik volt annak szánva.

A film a címszereplő Mankiewicznek az *Aranypolgár*hoz forgatókönyvének írása közben „vajúdasáról” szól, miközben hosszadalmas flashbackekben azt is végignézhetjük, hogyan változott a viszonya a harmincas évek film- (Louis B. Mayer és Irving Thalberg az MGM stúdiótól) és sajtómoguljaival (William Randolph Hearst, akiről többé-kevésbé Kane figuráját mintázta az említett forgatókönyvben), illetve a tágabb értelemben vett politikával. Ám a flashbackek alapján senki se számíton klasszikus hollywoodi fejlődés- vagy megváltástörténetre: Mankiewicz nem megy mennybe, nem dicsőül meg, hanem kiábrándult tapasztalatait egy csokorba szedve megírja kvázi főművét, az *Aranypolgárt*, az amerikai film történetének egyik alapművét. De azt sem zökkenőmentesen, hiszen egyrészt főszereplőnk funkcionális alkoholista, aki józanul alig képes alkotni, másrészt pedig menetközben gondolja meg magát, ami az Orson Wellesszel való együttműködés jellegét, konkrétan a nevének a stáblistára kerülését (screen credit) illeti. Merész döntés: filmünk főszereplőjét meghasonlott, gunyoros-cinikus, szimpátiára nem feltétlenül méltó alkesznek ábrázoljuk – akkor viszont miért néznénk végig két órát ebből az alkotásból? Jobb híján a film háttérben zibongó korszak, a hangosfilmre frissen átállt Hollywood miliója, a legendás MGM stúdió boszorkánykonyhájába való bekukucskálás illúziója miatt.

Csakhogy az efféle, a filmtörténetnek egy jobb, szebb, „bezzegakkormég” korszakához írt mozgóképes ódák mindig kétélűek: egyrészt valami erős kontrasztra világíthatnak rá, ami egy feltételezett hollywoodi aranykor és a mai, sanyarú állapotok között látszik (*A némafilmek; Aviator; Volt egyszer egy... Hollywood*), másrészről meg pont hogy a két korszak közötti párhuzam lesz hidegjelölés. A *Mank*ban inkább az utóbbiból van több: egy olyan stúdiórendszeréről szól, amely nem igazán kedvelt az intellektuális mozinak („az érzel-

mekre kell hatni” – mondja Louis B. Mayer, miközben kioktatólag a heréit – mint az érzelmek három forrása közül az egyiket – markolóssza), futószalagon készítették a filmeket, kizsákmányolták a munkásait (a kérészetű sztárocskáktól kezdve a gyerekszínészeket keresztül a legutolsó világosítóig), és megpróbáltak egy olyan monopóliumot kialakítani, amelyben egy kézben összpontosul a gyártás, a forgalmazás és a bemutatás (a mozik) is. És íme, máris a jelenben vagyunk, a Netflixnél, amelyre talán csak a kizsákmányolás nem illik bizonyítottan a fentiek közül (de nem csodálkozunk, ha kiderülne). Ebben a stúdiórendszerben kivételnek számított az *Aranypolgár*, mint ahogy a Netflix kínálatában is kivételnek számít a *Mank*. Azt ma már pontosan megmondani lehetetlen, hogy az RKO miért adott zöld utat Wellesnek az *Aranypolgár*hoz, de a *Mank* egyetlen célja – legalábbis a stúdió részéről – biztosan az, hogy a saját múltjukhoz, a *régiszépidőkhöz* írott ódával ringassa Oscar-voksolási kedvbe az Akadémia élemedett korú szavazóit.

Még ez is beleférne egy ilyen koronavírusos év mozgóképes ironiái közé, az viszont már nagyon visszatetsző, ahogyan a *Mank* a fake news-t (a hírhamisítás jelenségét), valamint a média és a szórakoztatóipar politikába való kontárkodását bemutatja. Pontosabban azért visszatetsző, mert ő maga is él filmtörténeti féligazságokkal, csúsztatásokkal, durva ellipszisekkel. Az *Aranypolgár* szerzőisége körüli vitában például egyértelműen Mankiewicz mellé áll, holott azóta már rendes, akadémiai kutatásokból tudjuk, hogy nem pont úgy történt, ahogyan Pauline Kael, az amerikai filmkritika nagyszónoka a publicisztikájában írta (s amelyek Jack Finchert is inspirálhatták eme egyetlen, filmre vitt forgatókönyvében). Maga Orson Welles is így nyilatkozott: „Herman hozzájárulása tetemes volt. Azért tettem elsőnek a nevét a stáblistára!” („Herman made a tremendous contribution. That's why I gave him first billing!” – erről Peter Bogdanovich rendező, Welles jóbarátja számol be.)

Még nagyobb szaltó valóság és forgatókönyv között az, ahogyan a film azt érzékelteti, hogy talán Mankiewicz inspirálta volna az Upton Sinclair politikai karrierjét, konkrétan 1934-es kaliforniai kormányzó kampányát tönkretevő kamu filmhíradókat. De hát miért baj ez? – szól a kisördög –, sehol sem írja, hogy ez egy dokumentumfilm lenne! Két okból: egyrészt

ez a film annyira rétegmozi, hogy aki nem látta legalább az *Aranypolgárt* és nem tudja, hogy teszem azt az RKO miben különbözött az MGM-től, meg hogy ki volt az az R. W. Hearst, már ez első félórán kimenekül a moziból kikapcsolja a tévét, annyi nevet és eseményt dobálnak rá a filmkészítők. Ez a film épp a filmtörténet vagy a korszak iránt is érdeklődő, vajtfulóbb, ne adj» isten filmbuzi nézőknek szól, és ők a potenciálisan érzékenyebbek az efféle elismásolt történelmi tényekre. Még akkor is – vagy pláne akkor –, ha ezzel az alkotók pont a fake news működésének mechanikájára akartak rávilágítani.

A másik ok pedig az, hogy a trehány forgatókönyv mellett is látszik, hogy a díszletek, a kosztümösök meg az operatőri csapat is vért izzadott, hogy valamiféle vintázs „harmincas évek” feelinget adjanak a filmnek. Az nem elég, hogy fekete-fehér, de még a főcím is cudarul autentikus formatervezésű, valamint a „tekercek” közti átmenetet jelző, a kocka sarkában található, az átlag nézőnek szinte észrevehetetlen lukak („cue mark”, Fincher cigicsikknyomoknak hívta őket a *Harcosok klubjában*) is ott vannak, mintha ezt a filmet tényleg filmről néznék, moziban. Ezekről a filmalkotói gesztusokról viszont a történelmi bakugrások fényében lehull a lepel, és hirtelen annak látszanak, amik: visszatetsző digitális artefaktumok, művi beavatkozások annak érdekében, hogy jobban simogassák a filmes nosztalgiára vágyó lelket és szemet. *Fake news – fake movie*.

Egy ilyen premissza mellett pedig hiába teszi oda a csontot korunk egyik legnagyobb színésze, Gary Oldman a címszerepben, hiába vakartak elő régimódi ívlámpákat és síneket a korabeli forgatást megidéző jelenethez, és hiába van tele a film egyébként izgalmas igazságmorszákkal, nagyszerű jelenetekkel (pl. Mank részeg kifakadása), mert így kilóg a lóláb. Minél kisebb képernyőről nézzük, annál inkább.

Mank, fekete-fehér amerikai film, 132 perc, 2020. **Rendező:** David Fincher. **Forgatókönyvíró:** Jack Fincher. **Operatőr:** Erik Messerschmidt. **Vágó:** Kirk Baxter. **Zene:** Trent Reznor, Atticus Ross. **Szereplők:** Gary Oldman, Amanda Seyfried, Lily Collins, Tuppence Middleton, Arliss Howard, Charles Dance, Monika Gossmann, Tom Burke, Tom Pelphrey, Ferdinand Kingsley, Sam Troughton, Jamie McShane.

Az ember(tömeg) tragédiája

Madách Imre *Az ember tragédiája* temesvári színrevitele is látható volt a végül online színházi fesztivállá formálódó *Interferenciák Fesztivál*on, amelyet hetedik alkalommal szervezett meg tavaly novemberben a Kolozsvári Állami Magyar Színház. Tehát a közvetett, mert közvetített színházi élmény világhálós környezetében, olyan produkciók közelében, mint a programban ugyancsak megjelenő *Faust*, Strehler 1992-es rendezésében, vagy az ugyancsak Strehler által rendezett film, *A fausti kísértés* (1989).

A rövidített és online változatban megtartott fesztivál egészébe ezért is illeszkedett a Silviu Purcărete által rendezett, Visky András által alaposan meghúzott szöveggel előadott tragédia, amely egyértelműen a mai, aktuális világra is választ kívánt adni, ráadásul a temesvári magyar társulat stúdiótermében, ahol a maszk, az álarc viselése jóval több lett, mint színházi jel: a színház és az emberi világ újraértelmezése, az értelmezés előadása.

Az ember tragédiája e csontig csupasztott/vágott szövege terjedelmében, beszédmódjában is jóval közelebb áll egy középkori moralitásjátékhoz, célja pedig az, hogy az embert (ha egyáltalán bármivel azonosítható még ez a fogalom) igaz valójában megmutassa nekünk. Ennek okán nincs hagyományos szereposztás, mert nincs igazi főszereplő, csak előtérbe kerülő szereplő. Az egyes színekben a két asztalból, néhány székből vagy hatalmas faládából álló díszlet és a kellékek (piros magas sarkú cipő, permetezőgép, laptop, fazekak, szőlőfűrt, körte, alma stb.) azonban hangsúlyosabban vannak jelen a térben, a csupasz fa egyszerűen utal a bűnbeesés fájára, a mindenkori színpadra (akár az Utolsó vacsora asztalára is) és az ember halandó voltára, hogy fától fáig, a büntől a koporsóig tart az útja.

A földi lét siralomvölgy-jellegét a „szereplők” gyakorta teljesen fehérre festett arca is jelzi, mintha holtsápadt, élőhalott lényeket látnánk, bábokat, akik bábnak születnek (a gyermekek minden esetben játékbabaként bukkannak fel), és közös létükre inkább illik a „bábok összessége”, mint az „emberiség” (Madách a nőt egyébként „báb-isten-ségként” határozza meg a tragédiában).

THEÁTRUM

Mert a temesvári *Ember tragédiája* a tömegemberről szól, aki Akárki lehet, sajátos, megkülönböztető vonásokkal nem rendelkezik, nem a józsefattilai „születtem, elvegyültem és kiváltam” útvonalát követi, inkább a születtem, kiváltam, elvegyültem „fejlődési” szakaszain halad végig. Ádám és Éva nem fejlődik (a társulat által megjelenített Ádámok és Évák nem fejlődnek), színpadi dimenziójukat több szinten is megtöri a rendezői elképzelés (csak Lucifer sántul le az előadás vége felé...).

Az éppen a két főszereplőt (Ádámot és Évát) alakító színész arcát, egész fejét gumi-

álarc takarja, ami a színpadi beszédet ellehetetleníti, hangjukat szinkronban halljuk, külön hangsávként, melynek gesztusban, mozgásban való követése nem egyszerű színészi feladat. A homályosan, a tömegben legalább felvillanó arc, az ellenszegülés (kiválasztás) pillanatában eltűnik, az Egyén mint Maszk jelenik meg, az Ember csupán Szerep. Az embernek a létezők közötti rangját ez is jelöli. A hangja láthatatlan és tőle elszakíttatik, ha előre, rangra tör, a szerep és az ember szükségszerűen különválnak, akár Shakespeare-nél („a test a királynál van, de a király nincs a testnél”).

Kérdés az is, hogy az Ember az előadás szerint rendelkezik-e egyáltalán szabad akarattal vagy csak Isten és az ő „színpadmestere” – Lucifer – irányítja?

Jelenet az *Egyiptomi Színből*

Ádám vagy bármely egyén inkább csak valamiféle massa, ha arca van, akkor is csak a mozaik egy részleteként. (Egyedül az Aszalos Géza által megformált alakok arca emelkedik ki olykor a tömegből.) Az angyalok, az emberek elsősorban tömegként léteznek, még Lucifert is három színész jeleníti meg (Balázs Attila, Bandi András Zsolt, Tokai Andrea).

Lucifer, talán mert a lázadást oly magas szintre emelte (ha hárommal is), de mégis saját arccal, egyéniséggel bírhat. Azonban talán éppen ezért: nem csak bukott angyal, kénytelen felvállalni ennek okán bizonyos színházközelet, rangjához méltatlan szerepeket is. Kellékesként ő hozza be az előadás elején Éva magas sarkú cipőjét, hogy a Nő el tudja érni a tudás almáját, máskor (többször is) takarít a szín végén (emelkedettebb értelmezésben: eltávolítja az addigi események nyomait, hogy minden újakezdődhesen, forogjon tovább), fertőtleníti, ha kell.

A főbb szereplők, Ádám és Éva, csupán az előadás elején és végén kapnak (vissza) önálló arcvonásokat, az előadás végére el is szokik a néző attól, hogy a hangot és a mozgást befogadóként ne tartsa „külön” sávokban. Lucifer a kivétel ilyen értelemben,

ő a köztes lény, aki a lét különböző szintjeit még képes önmagán belül tartani – erre az embernek esélye sincs. Az Úr pedig elsősorban hang (Éder Enikő „megformálásában”).

Az előadást ezért hang és mozgás párhuzamos jelenléte határozza meg. Mégis a hang, az istenihez közelebb álló az, ami keretezi a történetet, a Paradicsomban az emberpárt megrémítő farkasüvöltés az eszkimóvilágban is felhangzik, máskor a figyelmeztetés szirénahang formáját ölti, a római színben a capitoliumi ludak hangját idézi.

A szöveg kivágott részei is felbukkannak olykor, jelzés szintjén bár, például a Falanszterben, ahol a teljes egészében mellőzött Prágai szín, a tudós (alkimista) kotyvasztó, lepárló konyhája által köszön vissza, hűen jelenítve meg azt, amit Lucifer mond az emberről a tragédia elején: „Te nagy konyhába helyezéd embered, / S elnézed néki, hogy kontárkodik, / Kotyvaszt, s magát Istennek képzeli. / De hogyha elfecsérli s rontja majd / A főzetet, akkor gyűlsz késő haragra.”

Az ember tragédiájának e rövid, moralitásjátékba hajló változata mégis új módon értelmezi a szöveg egészét, felerősít egyes mondatokat, amelyek teljesen XXI. századiként hangzanak (Pl: „Sok más hasonló közt ez egy falanszter”).

Mozgás és hang által pedig a zárójelenetben, ahol az Ádámok és Évák keringőzni kezdenek (mely táncban a három Lucifer is részt vesz), a jó és a rossz együttes jelenlétének új, mert éppen akkor kezdődő (azóta is tartó) világát mutatja fel.

Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház. Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Színpadi szövegváltozat: Silviu Purcărete és Visky András. **Rendező:** Silviu Purcărete. **Szereplők:** Aszalos Géza, Balázs Attila, Bandi András Zsolt, Borbély B. Emília, Csábi Anna, Csata Zsolt, Éder Enikő, Kiss Attila, Kocsárdi Levente, Lanstyák Ildikó, Lőrincz Rita, Lukács Szilárd, Magyarai Etelka, Mátyás Zsolt Imre, Mihály Csongor, Molnos András Csaba, Szász Enikő, Tar Mónika, Tokai Andrea, Tóth Eszter Nikolett, Vass Richárd. **Dramaturg:** Visky András; **díszlet, jelmez:** Dragoș Buhagiar; **zene:** Vasile Șirli.

TANKÓ ANDREA

Ellenállni a mágusi rontásnak

Mire ad lehetőséget a nyelv a társadalmi jelentőségű problémákkal való szembesülésre? Felszabadít, segíti az értést és értelmezést, önszembesít? Ironizál és kritizál, gyermeknyelvi köntösbe bújva terem hidat a félelem és a józan ész vezérelte mindennapi létállapot között, egyszerre szólva felnőttekhez és gyermekekhez?

Amellett, hogy a meseiség és varázsvilág be- és elfogadhatóbbá teszi a külső (és belső) viszontagságokat, a hirtelen beálló változásokat, André Ferenc *Bújócskaverseny* talán a fenti kérdések mentén is görcső alá vethető. Szükséges egy ijesztő hirtelenséggel bekövetkező, végeláthatatlanul bizonytalan és nehezen megérthető válsághelyzet, addig még nem tapasztalt törvénykezelésekkel és emberi természetet érintő korlátozásokkal. Ezekhez társul egy erőteljesen jelentkező pszichoszociális létfenntartó ösztön, a zsákutca-érzés, különböző korosztályok rájuk specifikusan jellemző dilemmákkal, valamint olyan alkotók, akik a fentebb említett hídteremtés céljából munkálkodnak – talán így született meg a *Bújócskaverseny* is.

A verses meseregény kontextusa tehát a mindenkit érintő és felforgató világjárvány, a koronavírus, az erre válaszul adott, felnőtt és gyermektársadalom számára egyaránt érthetetlen törvénykezés, valamint egy varázsvilág az emberi világ és Zokniország lakói között. Kissé abszurd, kissé emberközeli, kissé vicces, de mindenképp „gyerekbarát” ötlet Zokniország megalkotása, ahonnan a zokni-főhős Szandi, Zoli, Zokkenberg, Bocka Zockni, Bakancs Mihály, Bocskor Barbi és társai származnak. A bevetésen levő zoknik, Szandi és Zoli párosa, valamint a Bence (az embervilág főhőse) fejből kipattanó karanténötlet, azaz a „szobafogság” és „bújócskaverseny” egyszerre illeszkedik a válsághelyzetben meghozott aktuálpolitikai döntések abszurditásának kritikájához (ld. „Gőzöm sincsen arról, az elnöknek/ Hogy miféle búbáj hatására/ Ötlött fel az agyában ez az ötlet,/ Hiszen nem túl bölcs a szegény pára.”, 57.), a gyermeki fantáziához, valamint a kollektív rettegés feloldási kísérletéhez is.

kritika

A mesevilág kiérezhető a dualitás-elképzelésből is, amely kettéosztja a világot a jók és rosszak táborára. Ennek fényében értelmezhető a gonosz mágus, aki mintegy archaikus rontásként küldi a világra a koronavírus: „A földre a gonosz varázsló odament, S a világra a vírust rászórta komoran.” (30.). A mágus és akarata szembekerül a bonyodalmas út során Zokniország és Bence akaratával, elszántságával és erejével, míg végül kibontakozik a feloldás.

Ennél a tradicionális mesei elképzelésnél problematikusabbnak hathat azonban az a fajta halmozás, amely a Grimm-mesék szereplőitől kezdve, egészen a képregényhősökhöz és a kortárs rajzfilmekig bevon szereplőket, a globális (fiktív és nonfiktív) világtól függet-

lenül) érintettséget hangsúlyozva. Ez a megoldás esztétikai túlhalmozásként is értelmezhető, amely, bár a szövegben fellelhető többi intertextus sorába illeszkedik (ld. pl. „A lábbelik istenére esküszök...” vagy Bocka Zockni és Bakancs Mihály), mintegy a „minél több jól ismert mesehős, annál valószínűbb mesei hozadék” túlhajszoltságának benyomását kelti: „Hatalmas hangerőn harsan fel Piroska,/ Tág tüdejéből a legtöbbet kihozza./ Nagymama is nótázgat: „csakazértis”,/ Tátogó szájában csatog a protézis. (...)” (71.); vagy „A barlangban minden denevér megretten,/ Amikor bömbölve dörmögni kezd Batman!/ Hálóján harsányan hárfázgat Pókember,/ Elza is csilingel jéggel és jókedvvel (...)” (uo.).

A mű közösségi alkotás – projekt címszó alatt jelent meg két másik könyvvel, Markus Majalouma Apa-sorozatának utolsó, ötödik darabjával, az *Apa, vegyünk nyaralót!* című kötettel, illetve Kiss Ottó *Legszebb költéseim* című gyerekkönyvével együtt, melyek összekötője a humor. A többnyire fojtogatón, rémületben és létbizonytalanságban megélt helyzet humoros, sőt, gyakran nevetésszerű oldalának ábrázolása retrospektív olvasatban külön szint és hangulatvilágot kölcsönöz a szövegnek, ezáltal a szűkséghelyzetben tanúsított emberi magatartásunknak is:

„Borsó-, gomba- s babkonzervvel/ Töltik fel mind a házakat./ Jaj, mi lesz, ha ezt felzabálják,/ S kiengedik a gázokat?/ Liszt és cukor: ezer kiló./ A polc is mindjárt megszakad./ Minek hétszáz vécepapír?/ Múmiásat játszanak?

A BMW-sek is berezelnek./ Ha az úton nem jár senki,/ Ki látja, hogy nem indexelnek?/ Kit lehet tilosban előzgetni?/ Komoly politikusok törnek össze./ Hogyha otthon ül az egész ország./ Az arcukat minden városrészen/ Tök feleslegesen plakátolták.” (43–44.)

Nyelviségét tekintve olvasatomban poétikus, igazán kreatív és gyermekenyelvhez hű, valamint poétikai-esztétikai szempontból nehezkés, problematikusabb megfogalmazások is fellelhetőek. Az előbbire példaként kiemelendő például az *Unom – Zavar – Anyu, mi lesz?* betét, amely egyrészt felidézheti a klasszikus mi-beszédet, másrészt pedig gyerekszájon keresztül képes közvetíteni a karantén alatt megfogalmazódott kollektív létállapotot:

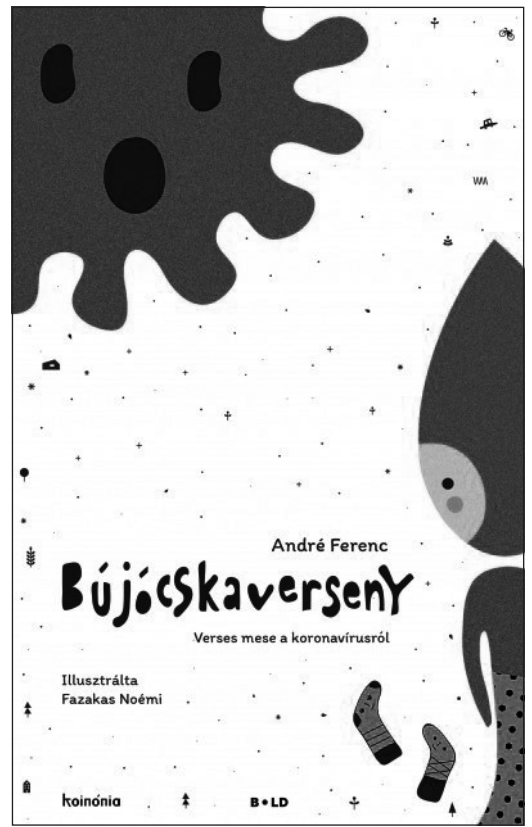
„Zavar a fény és zavar a hang,/ Zavar, hogy egyre szűkül a szobám./ Zavar, hogy egyedül érzem magam,/ Zavar, hogy anyu sem figyel soha rám. (...)”

Anyu, mi lesz, ha megváltozom,/ És nem ismer már senki rám?/ Vagy elfelejtem a városképet,/ S nem tudom, mi a jó irány?/ Anyu, mi lesz, ha eltévedek,/ Mert megváltoznak a fasorok kint?/ Mi lesz, ha túl nagyra nővök,/ S nem jön többé rám a zoknim?” (50 – 51.)

Minderre a gyermekekből és felnőttekből egyaránt felszakadó komoly *mi lesz, ha?* áradatra a gondolatmenet gördülékenységét megtörve, kissé komótosan és a klisék körében maradvra érkezik az anyai válasz, amely a szöveg önkifejezésének nehezkességét adja: „Ne félj, Bence, mert mindig kerül kiút, Az éjszaka legyen akármilyen sötét, Egy rejtett zugban lopva pislákol fény, És el is kaphatod csóvás üstökét, Ha benned sem alszik el a remény!” (52.)

Kérdéses és konfúz, gyermeknyelvtől és gondolkodásmódtól kissé idegen szó- és mondatalkotások is megjelennek (ld. „gigászi ostobaságom”, 60.), ahogyan olyan szöveghelyek is, amelyekből kiérezhető a rimforma beszűkítő ereje, s így magyartalannak ható formák is születnek (ld. „Hogy Szandiról terelhesse / A figyelmét végre el”, 46.).

A *Bújócskaverseny* nyelvi, esztétikai szempontból és célközönségét tekintve is patchworkszerűen építkezik. Ezt a jellegét erősíti a műfajháló is, a keretként meghatározott és formailag is érvényesülő verses meseregény mel-

lett felismerhető ugyanis a gyermek(irodalom) által kedvelt kiszámoló, mondóka, valamint a dal is, amelyek mindegyike olvasmányossá és befogadóközelivé teszi a művet. S bár nem csupán a gyermekeket célozza, s erőteljesen érződik az alkalmi írások jellege is, elsődlegesen gyermekirodalmi műként épül (majd) be az olvasói köztudatba. Így a legfajszínűsőbb kérdés talán az, mi az írás tétje, és hogyan szólítja meg a gyermektársadalmat, amelyet érintetek mind tudományos és háztáji magyarázat-próbálkozások, mind pedig többé-kevésbé edukatív, közvetve őket célzó videók, kisfilmek is a vírushelyzet kapcsán. Olvasatomban a mű nemcsak műfajiságát és nyelviségét, hanem a megszólítás módjait tekintve is patchworkszerű. Barátságos, gyermekközeli, játékos légkört és hangulatvilágot teremtve szól a gyermekekhez, valamint a fikcióra, a mesevilágra és varázslatokra alapozva, az imagináció által még befogadható szövegvilágot teremt. Értelmezésben tehát a hídteremtés és az értelemképzés elősegítése, a gyermekek megtartása az ismerős, játékos és mesei közegekben a szöveg elsődleges mozgatórugója. A célt érés hatékonysága pedig a gyermekolvasók szűrőjén mérhető majd igazán.

A könyv 0. fejezetében az áll, hogy a társadalmi felelősségvállalás, valamint a megszorítások közbeni létmódok lehetőségeinek kereséséből adódóan született meg a szándék, hogy verses meseregény tegye elviselhetőbbé és befogadhatóbbá a helyzetet mind a felnőttek, mind pedig a gyermekek számára. A szolidaritás, a közösségi erő, valamint az, ahogyan a tisztaság és az akarat, a kollektív tapasztalattal és rettegéssel karöltve képes ellenállni „a mágusi rontásnak”, végigvonul Bence és Zokniország lakóinak kalandjain. Ez az energia pedig mintegy az ének, a játékosság és az életerő kifejezésében, a „csakazértis”-dalban teljesedik ki. Záratként, megelőlegezve a karantén- és vírushelyzet feloldásának tartósságát, vidám fellélegzésnek lehetünk részesei, amellyel mintegy olvasóként és tapasztalóként egyszerre szuszsanunk fel mi magunk is.

André Ferenc: Bújócskaverseny. Verses mese a koronavírusról. Koinónia és Bold, Kolozsvár, 2020.

A humor árnyékában

Balogh Gergő: *Karinthy nyelvet ölt. F fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2018. (Minerva Könyvek, 10.)*

A szóképiségekben gazdag, többértelmű cím előrevetíti, hogy a nemrég Alföld-díjat kapott Balogh Gergő merész vállalkozásra adta fejét első kötetében: az olvasók által széles körben legfőképp humoros műveiről (*Így írtok ti és Tanár úr kérem*) ismert Karinthy Frigyesnek az elemzések által egy másik, differenciáltabb arca körvonalazódik és kerül előtérbe: egy olyan szerzőé, aki a *nyelv* működésében nemcsak az eszközjellegűséget aknázza ki. A művek szoros olvasása érzékeny társadalom- és kultúrtörténeti párhuzamokkal, nyelvelméleti és filozófiai felvetésekkel ágyazza bele magát a fejezetek tematikus felvetésébe, amelyeknek lazán megtartott kronológiai sorrendje megszabja a kötet ívét, előrehaladási modelljét, így jutva el az ötödik fejezetben a Karinthy munkáitól való elrugaszkodás, más írók műveire való kikacsintás megvalósításáig.

Gülszöveg

A szerző nem ózdkodik a konszenzuálisnak elfogadott állásfoglalások újraértelmezésétől és továbbgondolásától a Karinthy-életmű kapcsán, miközben a kötet alcíme minduntalan teret kér magának: a *nyelv, technika, felelősség* kérdéskörök

jelentik a megközelítési pontokat. Ez a szoros olvasás, a nemcsak szépirodalmi szövegekre, hanem publicisztikai írásokra való odafigyelés, lehetőséget nyújt arra, hogy a bevett, Karinthy nevéhez tapadt irodalmi panelek feloldódjanak, reflektáltakká váljanak és a magyar (irodalmi) modernitás szempontjából izgalmas értelmezési lehetőségeket nyújtsanak.

A kötet aktualitását fokozza, ahogyan Balogh a modern gondolkodás érdekes–unalmas oppozíciójáról értekezik, és egy olyan médiatörténeti változásra mutat rá, amely által nyilvánvalóvá válik Karinthy nyelvi érzékenysége az őt körülvevő hírekre: a spanyolnáthában elhunytakról közölt kvantitatív beszámolókat megöröknyödéssel veszi tudomásul az író, ahol az örömhírt az jelzi, hogy *csak egy ember* vesztette életét a betegségben. Balogh felvértezve érvel emellett, miszerint Karinthy nál a nyelv nyújt lehetőséget az etika és az erkölcs megvalósulására is.

Kapcsolatok újragondolása

Boka László: *Peremek és középpontok. Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmáról. Balassi Kiadó, Budapest, 2018.*

A kötetborító vizuálisan mutatja meg azt a viszonyt, ami a *peremek* és *középpontok* között fennáll: a kapcsolatokat, kapcsolódási lehetőségeket. Boka László kötete az írások tárgyát tekintve nem csupán lazán összefogott tanulmánygyűjtemény, hanem belső működése alapján folyamatosan oszcilláló, táguló–szűkülő dinamikát felvevő, egymással párbeszédben álló kutatások együttese. Az *Előszó* ráerősít arra, hogy a szellemi csoportosulások, irodalmi központok és más kulturális jelenségek egymással szinkronban képzelhetők el, amelyekre egy-egy specifikus eset, írói profil, esemény kapcsán kínál rátekinést a szerző kánonkritikai és irodalomszociológiai kutatások mentén. Amire az egyik tanulmány utal, azt a másik kibontja. A vizsgálódások hasonlósága, de a perspektíva eltolódása, más oldalról való megfigyelése és értelmezése időszerűen közelít a 20. század magyar irodalomtörténetéhez, létrehozva egy olyan kötetet, amely nemcsak a szakterület kutatóinak lehet tanulságos, hanem a korszak iránt érdeklődők számára is megragadó olvassmányélménnyé válhat.

Új arca ismerhető meg Kuncz Aladárnak, akit eddig elmarasztalt az utókor irodalomtörténeti munkásságát illetően; Babits Mihálynak, aki

tudatában volt annak, miért tartózkodik attól, hogy adystraként bélyegezze meg a kritika; Dutka Ákosnak, akit noha a 20. század elején befutott íróként tartottak számon, a nem kedvező körülmények, illetve a felmerülő (nem megalapozott) epigonság stigmája miatt mellőzik – és a sor még folytatható. De nemcsak a szerzői profilok kapnak hangsúlyos szerepet: a tematikus felosztás négy nagy egysége mind az irodalmi és társadalmi modernizmus körül felmerülő kérdésekről, mind az írók háborúhoz való viszonyáról, a kapcsolat-hálókat számottevő erejéről, kanonizációs kérdésekről, visszaemlékezésekről is számot ad, ezáltal alakítva ki a szerző által is megjelölt célt, a hálózatosan való vizsgálódást. Ennek előnye pedig empirikusan érezhető – a kötetben való lineáris előhaladás egyre szélesíti és elmélyíti az előzőleg olvasottakat.

**ASZTALOS
VERONKA-ÖRSIKE**

Már megírták

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Amikor a fiúk összeálltak

Üljön koncertteremben vagy épp nappali-jában, képernyő előtt, a hallgatónak/nézőnek nem könnyű eldöntenie, hogy a Janoska Ensemble tagjainak mi fontosabb: a levegővétel vagy hogy zenélhessenek. Magához bilincsel a muzsikavarázslás tüneménye (igenbizony: náluk a látvány is fontos!); s bár az *öröme* szó nem minden konnotációja hiperintelligens, Janoskáéknál csakugyan meghatározó tényező a forrásként és végeredményként egyaránt áradó *gaudium*. Bármit tesznek a hangszereikkel, szórakoztató zene lesz belőle, amelyet a négy szlovák-cigány fiatalember technikai perfekcionizmusa és felsőfokú értelmezési igénye révén nem fenyeget a „negédes” vagy „olcsó” besorolás.

Közel-keleti hangsorok és pentatónia, argentin tangó, bossanova, valcer, barokk kamarazenei műfajok, jazz, népzene, Mozart, Chopin és J. Strauss, latino, roma, zsidó (ki tudja, talán még joruba vagy guancs is...), ez mind belefér a három pozsonyi testvér – Ondrej, František és Roman Janoska –, illetve az unokatestvér Julius Darvas világsztár kvartettjének nyelvébe. Két hegedű, egy bőgő és egy zongora hangja révén jószerével globetrotterekké tehetnek minket, hallgatóikat/nézőiket; sokoldalúságuk épp oly természetes és virtuóz, mint a McFerriné vagy Jarrétté. „A Janoska Ensemble-t dicsérni olyan, mint Haydn-kottákat Eisenstadtba hordani, vagy a Dunába vizet önteni – írja egyik ajánlójában a *fidelio.hu* –, hiszen rajongóik körébe már most olyan sztárok tartoznak, mint a szoprán operaénekes Anna Netrebko, a hollywoodi zeneszerző Lalo Schifrin, vagy a komponista és zongoraművész Christoph

Eschenbach, akik régóta elismerik a zenei virtuozitást, egyediséget és minőségi szórakoztatás eme kombinációját.”

A Janoska Ensemble elsősorban Ausztriában tevékenykedik, de interkontinentális turnéik alkalmával sok ázsiai és újvilági zenei központba is elvitték már unikális hangzásukat. Ráadásul egy igen tekintélyes lemezcég, a Deutsche Gramophone exkluzív zenekaraként korongok tízezreivel jutnak el a nemzetközi piacra.

Módszerük voltaképpen a többé-kevésbé jól ismert témákra való parafráziszenélés. Produkcióik zömét a standardnak számító dallamokra való ráépítés teszi. Aki például kicsit is ismeri Fritz Kreisler hangulatos, fülbemászó hegedű-zongorakettőseit, annak számára a Janoskáék által hangszerelt *Praeludium és Allegro Gaetano Pugnani stílusában* – terjedelmes romantikus-filmzenés intro után – valóságos Kreisler-tűzijátékként fog hatni, sok elvonatkoztatással, bachos fuga-elágazással, bebopos továbbgondolással, tangós temperamentummal, passacagliás/variációs szervezőelvel, vastag kromatikus „logikával”.

Vagy ott van a *Paganinoska* (a No. 24-es capriccióból készült fantázia) – ami egyébként ékes bizonyítéka annak, hogy Rahmanyinov után is töretlen ihletforrásnak számít Paganini öröközője –, alla Janoska. S ott van a *Carmen-fantázia*, amelynek alapműve, Georges Bizet *Carmenje* szabadon átfogalmazott „szvitek” garmadára készítette az utóbbi évtizedek zenészeit. Ahogy Franz Waxman a 40-es években alaptémáira bontotta Bizet operáját, ugyanúgy cincálta szét, majd puzzle-ezte

össze a Janoska Ensemble is, hogy vérbő cigányzenekaros temperamentummal, szólókkal, kadenciákkal, Grapelli hangzatait idéző, glissandós intonációkkal, a blues lelkületébe kukkantó momentumokkal, architektonikus, bravúrszámba menő szerkezeti megoldásokkal díszes Carmen-szinopszissá tegye.

S mit mondjunk arra, amikor Janoskáék Mozart 20., d-moll zongoraversenyének témáiból rumbafantáziát csinálnak – Ausztriában?! Bécsi klasszika latin-amerikai zenei világlátásba transzplantálva... Az improvizációnak bő kibontakozási lehetőséget biztosító megoldások, szabadon kitölthető, de (több-kevesebb) Mozart-hűséget elváró „terek” sorakoznak ebben a produkciójukban, ahol még az emberi hang is szerephez jut s a hegedű ritmusgítárrá is átváltozik...

Amplitúdó

Persze nem csupán a parafráziszene révén vívja ki lelkesedésünket a Janoska Ensemble. Az egyik legszemléletesebb példa erre a *Janoska Szimfónia* (op. 1.), amely az 1986-ban született František nevéhez fűződik. A nagyzenekarra és – szólóegyüttesként – a Janoska Ensemble-ra írt mű a Duna-motívum már sokat használt utalását hordja alcímében. A kompozíció természetesen nincs is híjával a kulturális identitás bizonyos fajta *danubián* üzenetének. A Fischer Iván vezényelte Wiener Symphoniker vitte sikerre – persze a jeles kvartett mellett – František Janoska négyteteles szimfonikus művét.

JAKABFFY TAMÁS

Rétegződések

Interjú Sipos Sándorral

– Szerteágazó, megannyi témát, nyelvet és stílust érintő munkásság az öné. Mi készíteti alkotásra?

– A több mint 100 éve bekövetkezett robbanás teljesen megváltoztatta a képzőművészet tartalmát és formai jellegét és minőségét. Többé nincsenek tabutémák és -tartalmak. Tehát szabadon hozzá lehet szólni mind társadalmi és szociális, mind filozófiai és antropológiai problémákhoz. Egy egészséges társadalomban a művészet (tág értelemben) mint érzékeny szenzor is működik.

– Mennyire fontos ön számára a szertartás, a rítus az alkotási folyamatban?

– Egy gondolat előhívása hasonlítható a fényképész sötétkamrájához: a képet a megfelelő pillanatban rögzíteni kell, különben eltűnik. Egyik legnehezebb dolog számomra a folyamatosság megszakítások nélküli egyenletes fenntartása: egy új gondolat felvetése, elmélyítése, rögzítése és továbbfejlesztése. Malevich eljutott a két végső színhez (vagy nem-színhez), a feketéhez és a fehérhez, amely új utakat nyitott meg az absztrakció felé. Duchamp *ready-made* művészete eljutott a konceptuális művészet határához, ahonnan számtalan irányba ágazódik szét.

– Kifejtené, pontosabban mit is jelent az ön által használt „dekoratív ösztön” kifejezés?

– A „dekoratív ösztön” az én értelmezésemben a spontán díszítő művészetet is jelenti (aminek önmagán túl nincs különösebb konnotációja): a székelykapuk vagy pásztorbotok díszítőelemeire gondolkodok, melyek spontán megnyilvánulásai valamilyen mélyebben fekvő érzelmvilágnak, és amely motívumvilág bűvópatakként nagyon mélyen húzódik meg egy nép kultúrájában. Vagy ott vannak a Haida Gwaii indián mikrovilág totemoszlopai (tudomásom szerint közel

10 000 évesek): e motívumok kezdetei nagyon mélyre nyúlnak vissza, és szinte lehetetlen szavakba önteni őket.

– Hogyan fér meg egymás mellett ősi szimboliztika és társadalmi érzékenység?

– A képzőművészet egy *metanyelv* – ilyen értelemben a fenti fogalmköröket akár kutatási területnek is nevezhetném, az irántuk való érzékenységem már itt, Kanadában alakult ki, amikor ellátogattam az *Occupy Montreal* mozgalomra. Otthon ’89 előtt minden társadalmi összefogás tiltott volt, nekem tehát meg kellett tanulnom megélni a felelősségteljes szabadságot.

– Van valami meghatározott *ars poeticája*?

– Számomra a szabadság mint attitűd elsődleges fontosságú, nem csak a képzőművészetben. Ugyanakkor szabaddá válni vagy szabaddá tenni önmagunkat egy hosszú folyamat.

Artefaktum

Eddigi munkásságom során három nagy témakör foglalkoztatott: a dekoratív ösztön dimenziója, az absztrakt dimenzió és a társadalmi-szociális dimenzió. Sokféle műfajt érintettem. Ezeket egy kicsit úgy képzelem el, mint egy földcsuszamlás alkalmával láthatóvá váló geológiai rétegződéseket: bizonyos nyomás (társadalmi vagy más) szegmentumaként egyszer csak előhívódnak.

Egy nap elteltével rengeteg kép villan át a képzeletünkön – hogy ebből mi lesz a fontos, az mélypszichológiai folyamat is. A gondolatok átfordulnak képpé (és fordítva), testet öltenek az alkotási folyamat során, és a munkák egymásutánisága valamilyen hozadékot eredményez.

Munkám során gyakran eljutok egyfajta határhelyzetig, egy olyan dimenzióba, amelyben a „tisztá kép” létezik csupán, más szavakkal: eljutok a vizualitás határáig.

Ezért is gondolom fontosnak az alkotót és az alkotásokat folyamatukban szemlélni, az alkotó munkásságán belül elhelyezni őket. Mert csakis egymásutániságában követhető nyomon a téma, a fellelő alakulása, a rezdülések és az átváltozások.

HORVÁTH BENJÍ

Sipos Sándor képzőművész, tanár, 1957-ben született Székelykeresztúron. 1989-ben kivándorolt Kanadába, azóta Montrealban él és dolgozik.

Folytatódott az Erdélyi Magyar Írók Ligájának *A hét szerzője* című videósorozata, decemberben újabb szerzőkkel készült interjút tekinthettek meg az érdeklődők. Serestély Zalánnal Horváth Benji, Szakács István Péterrel Demeter Zsuzsa, Balázs K. Attilával Zsidó Ferenc, László Noémivel Karácsonyi Zsolt, Papp Attila Zsolttal Márton Evelin, Karácsonyi Zsolttal Serestély Zalán beszélgetett.

Átadták az első Szinva Irodalmi Díjat december 2-án Miskolcon. Az öttagú zsűri (Csehy Zoltán, Jenei László, Korpa Tamás, Mezei Gábor, Vásári Melinda) Szvoren Edina prózáirót tüntette ki az úttörő irodalmi díjjal.

December 3-án kiosztották a Horváth Péter Irodalmi Ösztöndíjat: a nagydíjat Bartók Imre költő kapta *Majmom, Vergilius* című kötetéért, továbbá Kemenes Henriette és Korpa Tamás részesültek a döntősöknek járó, fejenként ötszáz eurós irodalmi díjazásban. A díjátadót követően Korpa Tamás Facebook-kozményben gratulált a díjazottaknak, valamint felajánlotta irodalmi díját megosztva a

kolozsvári Bréda Ferenc Irodalmi Körnek és a kárpátaljai Kovács Vilmos Irodalmi Társaságnak.

December 4-én ünnepélyes lapszám-bemutatót tartott a *Székelyföld* kulturális folyóirat. Az est meghívottja a 70. évét ünneplő Szávai Géza prózaíró volt, akivel Zsidó Ferenc, a *Székelyföld* főszerkesztője beszélgetett. A rendezvényt YouTube-on közvetítették az érdeklődők számára.

December 8-án a *Képzőművészek a KT palettáján* című rendezvénysorozat keretében Nagy Enikő festő- és zománcművészre emlékezett a Kolozsvár Társaság. Újra online vetítésre tűzték az egy évvel korábban készült videofelvételt, amelyen Ferencz Zsolt beszélgetett a festőművészrel és fiával, Egri István üvegművésszel.

Trianon határain címmel online konferenciát szervezett a Fiatal Írók Szövetsége december 14–19. között. Felléptek:

Bencsik Orsolya, Berényi Emőke, Csehy Zoltán, Csordás László, György Péter, Hermann Veronika, Korpa Tamás, Láng Zsolt, Selyem Zsuzsa, Smid Róbert, Szalay Zoltán, Szálinger Balázs, Szilágyi Zsófia, Zelei Dávid.

A DESzínház (Debreceni Egyetemi Színház), együttműködve a Csokonai Színházzal és a Bán Imre Kultúratudományi Szakkollégiummal műfordítói pályázatot hirdetett *Egy sima, egy fordított* címmel. Január 31-ig várják kortárs drámák vagy drámarészletek magyar nyelvű fordítását. További részletek: <https://deszinhas.hu/egy-sima-egy-forditott-felhivas-kortars-dramareszlet-forditasra-2/>

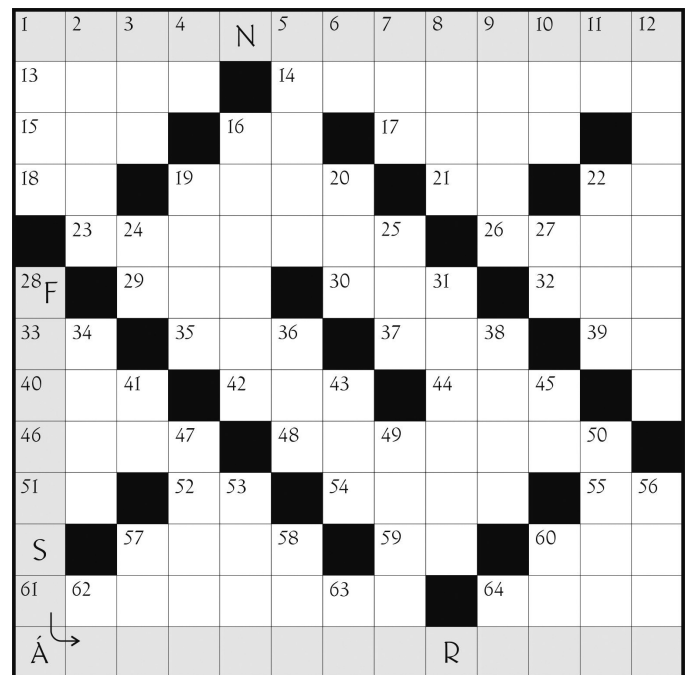
A *Látó* irodalmi folyóirat 29. alkalommal osztotta ki a *Látó-nívódíjat*. Kritika szekcióban Amik Annamária és György Andrea részesültek a lap elismerésében, prózában Mátyus Melinda jeleskedett, vers kategóriában pedig Tompa Gábort emelték ki a folyóirat szerkesztői. A 2019-ben megalapított, ezer dollárral járó Jackovics-díjat Papp Andrásnak ítélték oda.

Dutka

VÍZSZINTES: 1. Dutka Ákos költő, hírlapíró emlékirata. 13. ... Grosso; brazil szövetségi terület. 14. Szalámit karikáz. 15. Helyben. 16. Közelre mutató szócska. 17. Mosópor márkája. 18. Hosszú morzehang. 19. Dráma szereplője. 21. Fél mérő! 22. A tantál vegyjele. 23. Jeladás a foci pályán. 26. ... Neeson; filmszínész. 29. Rovarok testrésze. 30. ... Hafun; szomáliai hegyfok. 32. ... baba; Sindo Kaneto filmje. 33. Csokoládéfajta. 35. Kacat. 37. Szerda, naptárbeli rövidítéssel. 39. Férfi illedelmes megszólítása. 40. Lengyel sci-fi író (Stanislaw). 42. A buddhizmus japán ága. 44. Czuczor Gergely írói álneve. 46. Lélegzés. 48. Kítűnő pecsenyebor. 51. Római 6-os. 52. Autópálya. 54. Orosz város és folyó. 55. Görög betű. 57. Kocka, latinul. 59. A csont orvosi neve. 60. A hegy leve. 61. Zendülés, felkelés. 64. Dajka, bébicsósz.

... Grosso; brazil szövetségi terület. 14. Szalámit karikáz. 15. Helyben. 16. Közelre mutató szócska. 17. Mosópor márkája. 18. Hosszú morzehang. 19. Dráma szereplője. 21. Fél mérő! 22. A tantál vegyjele. 23. Jeladás a foci pályán. 26. ... Neeson; filmszínész. 29. Rovarok testrésze. 30. ... Hafun; szomáliai hegyfok. 32. ... baba; Sindo Kaneto filmje. 33. Csokoládéfajta. 35. Kacat. 37. Szerda, naptárbeli rövidítéssel. 39. Férfi illedelmes megszólítása. 40. Lengyel sci-fi író (Stanislaw). 42. A buddhizmus japán ága. 44. Czuczor Gergely írói álneve. 46. Lélegzés. 48. Kítűnő pecsenyebor. 51. Római 6-os. 52. Autópálya. 54. Orosz város és folyó. 55. Görög betű. 57. Kocka, latinul. 59. A csont orvosi neve. 60. A hegy leve. 61. Zendülés, felkelés. 64. Dajka, bébicsósz.

FÜGGŐLEGES: 1. Amely dolgot. 2. Effektus. 3. Azon a helyen. 4. Lásd ott!, röviden. 5. Gyümölcset szárít. 6. Pénzkeret! 7. Hajít, dob. 8. Ábránd. 9. Hisz, bízik. 10. Becézett Otília. 11. Ismételt tiltás. 12. Óskori rajzairól híres spanyol barlang. 16. Csen, lop. 19. Csokol, régies szóval. 20. Anyagi veszteség. 22. Láta az esetet. 24. Ikeképző. 25. A madarak királya. 27. Én, olvasul. 28. Dutka Ákos egyik versköte. 31. Neki áll a világ! 34. Csordultig. 36. New York-i operaház népszerű neve. 38. Éter és alkohol gyöke. 41. Menetelő! 43. Numero, röviden. 45. ... gros; nagybani kereskedés. 47. Árutól megszabadul. 49. Svájci magaslati üdülőhely. 50. Hivatali helyiség. 53. Távlati elképzelés. 56. Algériai kikötőváros. 57. ... Gardner; színésznő. 58. Agenor egyik beceneve. 60. Paszuly. 62. Határozott névelő. 63. Indulatszó. 64. Kettőzve: gyermekfenyegetés.

A *Helikon* 2020/24-es lapszámában közölt *Csalódás* című rejtvény megfejtése: *a tehetségesek képesek.*

R. T.

TÁMOGATÓINK:

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT
 vers, műfordítás

Főmunkatárs: EGYED EMESE
 KIRÁLY LÁSZLÓ

Szerkesztőség: DEMETER ZSUZSA: kritika
 HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
 PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont